

З ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Антоній Стаховський

●

З КНИГИ "ДЗЕРКАЛО ВІД ПИСАННЯ БОЖЕСТВЕННОГО", ЧЕРНІГІВ 1705 р. (Підготовка до друку, переклад з польської та церковно- слов'янської, коментарі Валерія Шевчука)

Рік народження невідомий. Народився в містечку Олишівка Чернігівського полку в родині священика. Ім'я у хрещенні дістав Андрій. У 1668 – 1676 рр. навчавсь у Києво-Могилянській академії, після чого постригся в ченці в Чернігові, взявши ім'я Антоній. 1695 р. його призначено чернігівським катедральним проповідником та намісником чернігівського Борисоглібського монастиря. Був одним із головних помічників свого вчителя І. Максимовича при заснуванні Чернігівського колегіуму. 1700 р. призначений першим його префектом. Викладав тут поезику й риторику. З 1709 р. – архимандрит новгород-сіверського Преображенського монастиря; в 1713 р. поставлений чернігівським архієпископом, пробувши на цій посаді до 1721 р., коли був забраний до Московії і поставлений митрополитом сибірським і тобольським. У 1726 р. заснував Іркутську школу, в 1739 р. реорганізував Тобольську школу. Тут-таки й помер у 1740 р. Автор єдиної книжки "Дзеркало від писання божественного" (1705), присвяченої І. Мазепі.

* * *

Милість ясновельможна, пане Іоанне,
Предостойний нам Богом поданий гетьмане,
Хрест, Зоря, також Місяць¹ в тебе є знаменням,
Пристановище звісне, захист на щодення.
Перший взяв ти імення між нас Кавалерства²
У свій рід, своєму роду славу взяв рицерства.
Діви, старші, юнацтво, нашії всі діти,
Ми бажаєм, добро щоб міг ти наслідити.
Успіх май і державствуй на премногі літа,
За труди в нагороду з неба візьмеш світла.

* * *

Від Якова³ яскрава Зоря в гербі сяє,
В Хресті Мазепів славне собі місце має,
Від Якова Христа тут Зоря знаменує:
Христос, у Вас вселившись, тріумфи готує.
Все добре, наче Місяць, пробуде на віки,
Вас удостоїть жити, де ангельські лики⁴.
(На арк. 1 зв. ритина: герб Мазепи, якого підтримують князі Гліб та Борис,
внизу напис латинською та словенською мовами).

* * *

Герб гетьмана Мазепи в руках оці тримають,
Тим гербом його ймення у небі відбивають.

Д З Е Р К А Л О

від писання божественного,

за благословенням ясно в Бозі преосвященного, його милості пана Отця Іоанна Максимовича, архієпископа чернігівського, новгородського та інше. Перший рік, який почав, всечесному пану отцю Варлааму Василевичу, архімандритові Свято-Троїцько-Іллінському, працелюб'ям новопочатого колегіуму архієпископії Чернігівської і друкарні Троїцько-Чернігівської.

Створено року від створення світу 7213, а від Різдва Христового 1705.

(На а. 2 зв. після титульного аркуша ритина: образ Іллінської Божої Матері, під нею вірші)

* * *

Сіверське місто Черніговом зване,
Чистої Діви там образ є знаний,
На горі Болдин він чуда з'являє,
Люд ізціляє.

З місця віддавна пророчого чуєм:

Бісних, сліпих він і хворих лікує,
В Троїцький храм тож тепер перенесли,
В діях чудесних⁵.

(На а. 3 мідерит з образом Георгія Побідоносця і зображенням російського державного герба, під ним вірші)

* * *

Трьома вінцями Орел цей східний сіяє,
Надію, віру, любов до Бога з'являє.
У серці з'явлений кінць – бадьорість це, знати,
До всіх милостивий що, мчить гордість збивати.
Царів образ Змія скрізь тож списом вражає,
Впаде турків винеслість, лев шведський⁶ впадає.
Простерті крила отож надійно вкривають
І скипетр, що захисний, в покрову бувають.
Простер крила, обійма кінці світу всього,
Схід, північ і південь теж і захід до того.
Міць царства скипетер той явля, честь і славу,
Трима світ і Августа перейме державу⁷.

“Бачачи мене, бачите Отця, чи ж не знаєте, що Отець у мені, і я в Отці (Іван, глава 4)⁸.”

“Улюблені, нині ми є Божі діти і не уявляємо, чим будем; знаємо, що коли явиться, подібні йому будемо і побачимо його, як є” (Іван, глава 3)⁹

“Тепер бачимо ми ніби у дзеркалі, у загадці, але потім обличчя в обличчя” (І До коринтян, гл. XIII. [12]).

“Бо хто слухач слова, а не виконавець, той подібний людині, що риси обличчя свого розглядає в дзеркалі, – бо розгляне себе та й відійде, а зараз забуде, яке воно є” (Яків, I, [23 – 24]).

Зачало¹⁰ 51. “Божественне писання розумними очима як певне дзеркало подається, щоб бачити в нім внутрішній наш образ. Отак пізнається лихий образ та добрий образ наш” (Святий Григорій. Мораліум, глава 30).

(Тут у книзі йде заставка).

Божою милістю пресвітлого й державного великого государя царя і великого князя Петра Олексійовича, всієї Великої, і Малої, і Білої Росії самодержця, його царської пресвітлої величності ясновельможному його милості панові Івану Мазепі, найдостойнішому обох боків Дніпра військ Запорозьких гетьману, першому, від Бога дарованому в Малій Росії, славного чину первозванного святого апостола Андрія

найдостойнішому кавалеру, премилостивому патрону, найліпшому добродієві нашому. Молитвами святих стратотерпців руських князів Романа та Давида¹¹ Бог і пресвята Богородиця хай дадуть благодать і славу, збережуть у доброприємнім здоров'ї і в довгочасному та доброчасному житті, не задрімають і не заснуть, оберігаючи на всякому шляху щасливо в усі дні доброгідного життя, вседбало молимо.

Пристойно є, ясновельможний, наймилостивіший добродію, цю книжицю, уподібнивши її до непорочного дзеркала, назвати справжнім світлосяйним дзеркалом, бо, дивлячись у дзеркало, видно своє лице збоку і всілякі на ньому звади – і все чисто поправляється. І в це духовне дзеркало Божественного писання всякий христілюбивий богодухновенно, уважно дивиться із захопленим читанням, не лише поправляє збоку красу людського щастя, але й убіляє божественною красою, біліше снігу, також душевну красу вічної благодаті й просвічує, за свідченням приточкика¹²: “Непорочне дзеркало Божого діяння є убілення вічного життя”¹³.

Дзеркало є у світі винайдене; людина-бо свого лица побачити не може, але коли ставить його перед очі, тоді бачить у ньому своє зображення. Неможливо тепер людині зріти лица Пречистого світу і його завждисяйне проміння – Пречисту Матір, але коли хто це чисте, утішне дзеркало молитви поставити перед розумними тілесними очима, уздрить їхнє спасительне світло, блискоту в майбутнім передстоянні. Бачить-бо, як дзеркалом у гаданні, тоді ж лицем у лице¹⁴ Ті, що прикрашуються мирськими речами, звикли часто заглядати до дзеркала, а коли відійдуть, то скоро забувають стан свого обличчя. А коли хто у всеочисне дзеркало часто зазиратиме, не тільки слухом (дзеркало-бо голосу не випускає), але й творенням старанного читання, той, і відійшовши від цього поточного життя-буття, не забуде краси лица свого, як у дзеркалі, в світлості вічного існування. Не вподобиться мужу, про якого апостол [вістить]: “Бо хто слухач слова, а не виконавець, той подібний людині, ще риси свого обличчя розглядає в дзеркалі”,¹⁵ побачить-бо себе в дзеркалі, а тоді забуде, який був. Дехто, бажаючи побачити істинну людину, зобразив дзеркало з написом: “Всім усе”. Дзеркало є ество доброго для всіх, що приходять і дивляться на зовнішнє – нічого не закрийється і не заховається, але все з'являється явно і правдиво. Йому ж і святий апостол себе уподібнює, кажучи: “Для всіх я був усе, щоб спасти бодай деяких”¹⁶. Ми бо – це богоглядне дзеркало, не так світле ділом через бідність діячів добротворення, що еством чисті, принісши до бачення очей найяснішої вельможності Вашої, поглядаємо на найсвітліше дзеркало Вашої рейментарської благодатини, в нього з усеродійською країною¹⁷ дивлячись, читаємо цього написа: “Всім усе!”. Сподіваємося-бо, що всім усе добродіяння подаєш і нікому не темніє лице скорботою від твого доброгоглядного дзеркала милості; показуючи, відпускаєш, але всякому, хто має потреби, добродійне істинної радості лице ти відслонюєш. Упираємо й наші зіниці від новозбуджених училищ¹⁸, щоб побачити світло й радісне лице нашої надії у відкритті істинного добродіяння Вашої вельможності. Бачимо в тому всесвітлому від благодаті дзеркалі всю Російську землю¹⁹, прикрашену новозбудованими божественними церквами; зримо Києво-Могилянські Атени²⁰, укріплені кам'яною будівлею щедрою правцею Вашою панською і прав утвердженням. Саму ж Києво-Печерську обитель святих, розширено і новозбудовано. Рясно золотом зовні і всередині одягнута вона і прикрашена, тож ясновельможність Вашу, що їм патронує, добродійника, всьому світові явно прославляють. Сяє в ній хрест Ваш гербовий, що кітвами міцно утверджує православну віру. Світліє небо благодаті Денницею та Місяцем, знаменитими світилами, ще все російське підсоння просвічує, з'являє Вашу рейментарську милість усім довкільним і що є в найдалших межах, хороброго нового Геркулеса і першого мужнього в Росії кавалера, що нові гори за Київськими горами виводить і хрестні колони встановлює. Їх-бо супостати не перейдуть. Ваше добророзум'я вікопомній славі залишить ритми:

Російського народу обози тут стали,
Через це і могилу хрестом знаменали
Та сипана могила хрестам оздобилась

В той час, як була польська від шведа побилась²¹.

Хто хоче більше звіститися про невимовні добродіяння Вашої панської милості, напевно зіниці на обидва раніше цілком благочестиві князівства²², то там у святих обителях добротество уздрить приоздоблення блискотом срібла та золота на божественних престолах, що вічно сяють від милостивого Вашого добродіяння. Коли ж захочеш пошукати і в тьмі оттоманського невір'я денниці Вашої рейментарської благодаті, і там божественні церкви промінням завждисяйних щедрот завжди осяюються від тезоіменної Вашої благодаті, що сходить від Сходу²³. І в теперішнім часі на вікопомний спогад передстійного свого імені багаточінний, вевиданий і доброліпний престол із золота та срібла і при ньому золокований келих для принесення безкровної жертви на місці, де на хресті Цар Слави для всього світу єдиний з усіх і за всі роди приніс [жертву], випивши смертну чашу. Всім-бо повсюди справді є відоме це, нам же присутнє видіння більше всього світу слух увірює, коли дивимося на кам'яне остінення і невичерпне знову-таки [прикрашення] святих церков богоспасенного міста Києва. Це і богоспасенний град Чернігів архієрейською катедрою Вашим-таки рейментарським добротворенням у мурах і в деяких добровореннях тепер, як раніше не був добровеликий, став знаний, світлий і прекрасний. Соломон²⁴ у церкві Святая Святих два стовпи звів, як якесь усьому світу дзеркало й глядалище; одного назвав валоз, другого іякум, валоз розуміється – мужність, а іякум – правління. Ваша вельможність уподобився премудрому Соломону, достойно створивши тут більше Соломона – старе-бо мимо йде. Коли в архієрейському чернігівському домі мужністю добродійності того, що воює з душевними й тілесними супостатами, із горливого до Бога сходження доброзволив ти [створити] тріумфального знака, колоса, дзвіницю, а ній божественну церкву під іменем патрона Вашої вельможності Івана Предтечі, то коли й не святая святих, одначе в ній про здоров'я та спасіння Вашої рейментарської милості святая святих причинно приноситься. Багато стовпів мали на собі вишуканість та красу: одні були міцні та високі на вісімдесят ліктів, інші мали верхи мідяні, також і мідяні сіті, що висіли, – це окрім всіляких інших чудових та премудрих прикрас, а ще мали на собі гранатові яблука. Не кажемо тут про високість (за милістю Вашою панською) кам'яної будови, вища-бо є Соломонової, бо самолюбне Вашої вельможності дбання до хвали Божої досягає самих небес. Не кажемо про мідяну покрівлю, не нове-бо є Вашій щедрій правиці і золотом церковні верхи прикрашати, а про подіб'я Соломону – як на Соломоновім стовпі яблука, так і на Вашому панському колосі дзвіничному зроблений власним Вашим рейментарським коштом гласний кимвал²⁵, що черцем, як яблуко зернами, брякає, славу Вашої ясновельможності всьому світу в майбутні віки зголощує, закликаючи до церков божественних християнський рід, щоб Господу хвалу приносити. Не може місто, яке стоїть на горі, сховатися, мають-бо Болдинські чернігівські гори богоспасенний град – Пресвяту Богородицю, що називається преславним іменем; град, де його бачив святий Іван ув Апокаліпсисі: “І я, Іван, чув і бачив оце”²⁶, бачив град святий новий Єрусалим, що сходить од Бога, приготований із небес, як прибрана наречена до мужа свого. Прикрашений, як наречена, бачив град святий, і не може сховатися той, стоячи на версі Болдинської гори, сяючи чудесами. Хто його і якою красою так прикрасив добротрасно? Знову-таки ясновельможність Ваша, виткавши, як наречений, чудову царську порфиру преблагословенній Діві Богородиці, кіот срібнокований – одуховлений град Божий, що сходить із небес, прикрашаючи маргаритами добродійностей у боговгоднім житті, не каменем простим, але найдорожчим золотом та сріблом обвив Ваша панська благостиня. Іван бачив град прикрашений, Іван же, ясновельможність Ваша, прикрасив град Божий, одушевлений в ікони, що чудовно завжди оновлюються. Що інше скажемо? Та ж бо не тільки зором очей, дзеркала благостині Вашої не збагнути, ані проказати сйявами вчень, Вашою рейментарською добродійністю,

помножених по всій Росії, ані пером описати переможних похвал над супостатами і превеликі в усьому щедроти багатства. Подасть катедра богоспасенного міста Чернігова всім, котрі живуть у всесвіті, й останньому родові від папірні, збудованої за Вашим панським доброзволенням і рейментарським преповажним підтвердженням, укріпленим у вікопомні літа; папір під пресвітлим, віддавна сенаторським родовим гербом Вашої ясновельможності²⁷, двома руськими князями Романом та Давидом, котрі стоять, що постали перед поважним зором Вашої вельможності, подає всьому світові про неописані преславні діла превисоких добродійностей Вашої ясновельможності. Самим нам годі оповісти й описати їх, бо це перевищує малоум'я наше, та й неможливо нам описати героїчні справи Вашого вождівства. Побачать остатні віки, що їх ти наповнив багатством слави від безчисленних звершень у воєнних ділах мужністю, добророзум'ям та щасливим російським рейментарством Вашого правління. Тепер же все оце і більше численне в дзеркалі доброї слави Вашої панської милості бачачи, добронадійні, що і ми сподобимося бачити в тому й своє бажане – хай збудеться на нас сказане істиною усім усе.

Має і те дзеркало, що труту від себе відкидає і так отруйного василиска²⁸ перемагає, не пробиває дзеркальної світлості той своїм отрутним зором²⁹, але оберігає труту й хворобу його на його ж голову, коли поглянемо на дзеркало Вашого правосуддя і здійснення в усьому милосердя. Бачимо не одного отруйного супостата зі своєю трутою, ворожу підступність зле упалого василиска, який нечестивими своїми радами, як шкідливою трутою ворожої підступності хоче дзеркало добровідного Вашого життя уразити й замовчати³⁰ – не вийде, поверне всю їхню хворість на голову їхню, а самі пощезнуть – зло злих погубить. Добророзумною довготерпеливою поблажливістю, Ваша ясновельможносте, добрим завжди перемагаєш лихе. Адже скляне дзеркало від простої речі, пороху й попелу, учинене, таку має силу, що отрутного перемагає василиска, але більше це богоглядне дзеркало від нетлінної речі, імені Ісуса Христа й пречистої Діви Марії учинене, належить мати. Його ж бо це духовне дзеркало книжиці воістину є спасительним дзеркалом, вилікувальне є й умертвлюванням добрим, добродуховленим читанням тим, що дивляться зовні, є справжнє лікування не тільки тілові на здоров'я, але й для душі спасіння. Злим же, нерозумним, ніби василискам, є трутою ненависті наповненим, є вічне омертвлення; супротивні-бо завжди супротивним перемагаються і супротивні супротивним бувають вилікувані. Але ми доброму ясним милосердя оком глядачі Вашої вельможності загальному і нам особливому милостивому патрону й добродієві, добре це душекорисне дзеркало, в нововідновленні Чернігівських училищ гарно учинене, а належне принісши даєння, молим усемножинно: хай не буде перед поважним Вашим лицем панським потемнення в милості, як добродіяння на молитви наші, але хай побачимо усміхненим та радісним лицем нам прознаменоване: “Всім усе!”. При поклоні земнім старанному постійні богомольці, бажаємо, заглянувши до дзеркала Писання божественного, і скажемо від усіх, що є у всесвіті, а мовлячи, всесмирненно молимося від роду в рід Вашій ясновельможності, наймилостивішому добродійнику: прославлять тебе, діла твої славетні звістять і силу вікопомних добродійництв твоїх прославлять. Ти ж бо, ясновельможний рейментарю, – похвала православ'ю, ти, милостивий патроне, – веселощі роду російського; ти, добронадійний добронадійнику, – честь людей наших. Ти все учинив і твориш мужньо, і є укріплене серце твоє на більші преславні і предостойні церкві й усьому православному роду добропотребні діла. Через це рука Господня укріпить тебе на кожне боговгодне діло і будеш благословенний навіки, вправляючись у цьому непорочному діянні Божому – дзеркалі. Сподобишся, Ваша вельможносте, побачити спасительне лице в небесній світлості лицем до лица – Бога і Богородиці, бачачи й світ завждисутній. Амінь.

Ясновельможності Вашої милостивого патрона та прещедрого добродійника,
вседбалі богомольці, найнижчі підніжки:

Х Р Е С Т

Початок мудрості у гербовому клейноті ясновельможного
його милості п[ана], п[ана]

ІВАНА МАЗЕПИ

обох боків Дніпра³² гетьмана і преповажного
кавалера, який світить оздобно світу небесними планетами
З хреста у домі наук початки бувають,
“Бо із чого ми почнем?” – звичайно мовляють.
І не дивно, як сама мудрість безконечна
Божа світові хрестом явлена конечно.
Хрест-бо мудрим є хвала, а хреста хто любить,
Той правдивого ества мудрості не губить.
Ну, а твій гербовий Хрест, вельможний гетьмане.
Учням золотим ключем мудрості постане.
А ще відчинивсь палац тих наук забутих,
Чи ясніше розказать: у непам'ять збутих, –
Влада це твого Хреста, що сюди камені³³
У чернігівські внесли мудрії Атени.
Стародавня Цитня³⁴ те блиском учинила,
Що і світло від наук золоте розлилось.
Фосфор³⁵ волі гетьмана в сонце покерує,
Вищої мудроти день його ласку вчує.
Чом же твій гербовий Хрест нас ударував був?
Щоб лицей оцей постав, дозвіл нам подав був.
Тож вельможний пане те дати тобі маєм:
Квітам цих нових наук скроні увінчаєм.
І по Марсових ділах від крові скажених
Ти спокійно у богинь візьми пальми вчені.
Не нестимем золота ми, коштовні ваги
Ті, що ними розлились Люзітанські Таги³⁶,
Ні далекий Калекут в перлах неубогих,
З нами під покірні тут ляже твої ноги.
І Сідонських³⁷ не несе, тирських пурпур збори,
Що поважним гонорам прикрашатись впору,
А що в домі цім наук праця всім керує,
Те тобі Мінерва³⁸ все радо зофірує³⁹

ШКОЛА ІНФИМА

Найменших тут Паллади⁴⁰ школярів так звано –
Інфимо, й тут шанують мудрого гетьмана
В заслугах і найперше схильність цим приносять,
Прийняв щоби у ласку всепокірно просять.

На тім тут питання

Школярчику стане

П[ИТАННЯ]. quid est Nomen²⁴¹

В[ІДПОВІДЬ]. Nomen est pars Oratiois⁴².

Що є те ймення? Маю про те добре знати,

І з імені про річ ту саму все пізнати.

Nomina sunt numina⁴³ одні повідають

Буває так і часто, що правду минають,

Бо Nomen⁴⁴ не все omen⁴⁵ хто з імені судить

Істоті речі в тому у реченні блудить.

*Conveniunt rebus nomina saepe suis
Disveniunt rebus nomina saepe suis.*⁴⁶

І що на те сказати? Est, non rationis⁴⁷

Argumeatum, nomen, sed pars orationis⁴⁸

Це почасти тільки казати є потреба,

Ім'я яких самого торкається неба.

Excelsi, feriunt sidera Vertice⁴⁹.

Та хто на те відкаже: в землі ті клейноти,

Хоч частка угаїлась знаменита цноти.

Хвала ж буває повна. Хвала є зменшіла.

Як Тільки в частку слівну буває уділом.

Але помовч, школярє ІНФІМІ, покірно,

В речах не маєш бути і в слові надмірний,

Хто вище понад розум у мові виносить,

Нерозум той на себе провинно наносить.

ГРАМАТИКА

Це друга вихованка Паллади...⁵⁰

Отут уже такий-то gesto casu⁵¹ стане,

Коли перед тобою не падає, пане.

CONIUGATIONES⁵²

Гарне фортун тут єднання,

Славне ймення й цнот постання.

І Coniugatiie хвалі тій твоїй єднають,

З вустами серце, славі так твоїй сприяють.

INDICATIVUS MODUS⁵³

Наказовий спосіб явно те віншує:

Твоя гідність над світом російським панує.

OPTATIVUS MODUS⁵⁴

Задавальний той спосіб – як моє казання,

Що ти, вельможний вождю, в чіткому жаданні.

CONIUNCTIVUS MODUS⁵⁵

Злучений-бо є спосіб злучення твогого

Доказ з правдою ймення у тобі м'якого.

POTENTIALIS MODI TEMPUS PRAESENS⁵⁶

Хто ж не бачить: у часі, котрий наступає,

Є вождем війська мужнім, мужньо управляє.

PERMISSIVI, SIVE CONCESSIVE MODI TEMPUS PRAESENS⁵⁷

Перетворена в чисту людськості є форма

Україна, і ти це зважив на ту ному.

INFINITIVUS MODUS⁵⁸

Незакінчений спосіб, бо й хвала нескінченна

В тебе, вічності шнуром є розтягнена певно

GERUNDIA

Gerundivum est Tuum nomen. gero⁵⁹ несе крүгом,

Твоєму звідти йменню суджена потуга.

А gerendo твій уряд, що participium⁶⁰

Домисляє таке мій неосвічений ум-бо,

Що ти будеш учасник в небесах похвали

І подасть тут круг славу світу і немало,

У краї земні слава з тебе розійшлася,

Боже, дай, щоб у небі вище розлилася.

SYNTAXIS

Syntaxis dici potent, Censtructio et series Ordinatio⁶¹

З третього класу немало

Така з'являється слава.

У складі Синтаксими річ ця позначає:
Порядок там і уряд – це ясно з'являє,
Що уряд твій гетьманський є вряд знаменитий,
Оздоба, честь в повагу монаршу завити.
Мала Росія досі таких ще не мала
Правителів, яких так поїняла похвала.
Не виставлять похвал тож ученоязики,
Ні гойноплинне слово колишне Аттики⁶².
*Voces copilatae saepe verbum plurale desiderant*⁶³
*Іван Мазепа, гетьман se voces copulatae*⁶⁴
*Заможний в честі, славі, багатій інтрамі*⁶⁵.
*Pluralia me verba*⁶⁶ Належить достойно,
Щоб чесність твого діла зголошувать гойно.
Не може *singulari verbo*⁶⁷ быть хвалебне,
В якого світ ділами є повний потрібно.
А синтаксична правда слів має багато,
Те, гетьмане, хай буде в твою хвалу взяте.
Appendix II generis p. ac. C.

*interdum alterum substantivum genetiv est casus*⁶⁸
Бува гетьман кавалер для честі від роду,
З домів відтак високих значних, од породи
Та менше те, а більше, як з діл беруть цноти
І гідно в руках мають такі клейноти.
Тих чтять оздоби цноти, як дільно справують
Гетьмане, славу славних ти вельми милуєш.
*Interrogacio, Responsio casu consentiunt*⁶⁹
Спитати нам, чим є ти, змагальний гетьмане,
Відтак голів премудрих познака постане
Вістять: ти сонце неба є певно роського,
З планет гербових світла свого оздібного,
Своєї отож слави є глянцем вістим
І лиском од Люцини⁷⁰ кристал дбалочистий.

VERBA AESTIMANDI⁷¹

Шляхетний рід пізнати, як мудрість цінують,
І це, як першу роду ознаку шанують.
Скарб мудрості низьких душ в простій лежить змазі,
Бо і самих натура не є у повазі.
Твій геній є шляхетний, військоврядний пане,
Коли науки множить ти вмієш старанно.
Твоя тим родовитість увіч показна є,
Як серце твоє мудрість шанує й плекає.

TEPTIUS ORDO ACTIUORUM⁷²

*Quaedam verba Activa, praeter Accusativum Jativum exigunt*⁷³
Ряд третій *Activorum*⁷⁴ у спадку лише є
*Praeter Accusativum*⁷⁵, оскаржень не має.
Надій значних роздання – чи є мілкі канали,
Що золотом багаті, на місці посталі.
Була би сітка злотна, то перла мудроті
Ловила б вона дивно у власній чесноті,
По-правді небес дочку собі пошлюбилла,
Коли б доми Мудроті значні розсадила.

*Dandi*⁷⁶

Чуже хапає ласість, своє роздасть ласка,
Дання роздає ласка в тобі Йване красно.

*Reddendi*⁷⁷

Дать чи віддять чие є, уродженням дано
Цнотам твоїм, прикметам властиве є, пане.

*Committendi*⁷⁸

Що з поваги своєї сказав все в поданні,
Тож поважне у силі твоє панування.

*Promittendi*⁷⁹

Така певна у слові твоїм обітниця,
Що коли проречеться, є звершеть скарбниця.

*Ciaradi*⁸⁰

Прояснить святі цяоти ясніше хто зможе?
Тільки сам ти, о світло трисонячне, Боже!

*Anteponendi*⁸¹

Над землею, як вічне небесне приносиш,
Кандидат країн вічних ти є, проголосим.

DE CONSTRUCTIONE FIGURITA⁸²

Ennalage

*Ennalage est, cum pars una orationis pro altera ponitur: ut vivere pro vita*⁸³

Нехвалебно прожити – це вмерти в нагані,
Таку долю тобі-бо, гетьмане не дано,
Бо твоє: жити – вічна в майбутнім похвала,
Та, що на своїм лоні завжди пестувала.

ECLIPSIS

*Eclipsis figura est, cum id quod in oracione deest, foris omnino paetendum est*⁸⁴.

Через це тебе, мудрий наш пане, ми хвалим
І посталих цнот гідних не лічимо стало.

Zeugma

*Zeugma figura est id, quod in oration desideratur, e proximo affumitur*⁸⁵

Ані Талія мудра, чи музи, як треба,
І ти сам-бо гетьмана не виславиш, Фебе.

Syllepsis

*Syllepsis cat cum id, quod sin oratoae deesi, leproximo, assumitur*⁸⁶

*Murato tamen genere, aut numero, aut casu, aut aligmo e caeteris
accidentibus. Verg. Aeneid 2. Vos o Calliopa precor aspirate canenti*⁸⁷

О дочко Йовишева, Калліопо звана,
Ти мудрого не в змозі уславить гетьмана.

Prolepsis

*Prolepsis est cum diction aligma rotum significans praecess it, quae russus in parti-
bus Intelegitur neque expelcutur, ut duo Reges Roman auxerunt Romulus bello Remus
pace*⁸⁸.

Для Гелени звалив був Паріс колись Трою,
А Мазепа уславив державу собою.

Archaismus

*Archaismus Constructio est, qua prisca Vetustas pettissimum usa est. Nescio quid
absente nobis turbatum est domi pro absentibus nobis. Terent Com*⁸⁹.

Річ архаїзму та є: як є руські стани,
З тебе славить маєм твою честь, гетьмане.

Hellenismus

Hellenismus est Constructio est, quac graeci sermonis leges

*Non Latini observant. Dulce satis humor. Virg. Ecl.*⁹⁰

Мила є праця в юних літах, що поклалась,
Як твоя відтак старість у славі здоблялась.
Той порядок хвали-бо і дошка зголосить,
А сама твою ласку покірно попросить.
Малоросії владче, що так знаменитий
І повагою, честю і мудрістю вкритий!⁹¹

**ХРЕСТОПОДІБНИЙ КОЛОС
НА НОВІМ ГЕЛІКОНІ ДЛЯ ВІКОПОМНОЇ В СВІТІ ПАМ'ЯТІ
ЯСНОВЕЛЬМОЖНОМУ ЙОГО МИЛОСТІ ПАНОВІ ІВАНУ МАЗЕПІ.
ГЕТЬМАНОВІ**

*et caet*⁹² від неопоетів колегіуму Чернігівського виставлений
На вічну пам'ять хтивість людська виставляє
Колоси собі всякі чи мармури має.
Та чи під сонцем може щось вічного бути?
Що без руїн безпечно стоїть жальних, збутніх.
Усе піде за часом в тяжкій руїні,
Чи в попіл, пісок, прірву, чи у порошини.
Безмежно той у йменні своєму вікує,
Кого учена Кліо⁹³ на лоні пестує.
Від забуття боронить письмо значні справи,
Письмом хто укріпився, себе з того збавить.
А поєднався тісно із вічністю в славі,
Хто з мудрістю поважно себе й мило ставить.
Тривкіш над діаманти письмо мудрих стане,
Про жодні перестрашки не дбає принаймні.
Що може бути на світі хвалебне у часі,
Як бути значним у ритмах розумних в Парнасі?
Що ж є Парнас? Тривкого ото є Піраміс⁹⁴,
На котрому великих малюють діл зарис.
З уродження шляхетний і з мудрості, пане,
Військ Запорозьких наших моторний гетьмане,
Твій Колос хрестовидний стоїть непорушно,
На фундаментах твердих, трива несокрушно.
Фундамент перший – Паллас тут дерево склала.
Залізом битним другий Беллона⁹⁵ зміцняла.
Коли ж на фундаментах стоїть твій Піраміс,
То не боїться штурмів віків і розламів.
Отож подвійний Колос, в верхів'ях якого
Ми бачим дві оздоби для краю Роського,
Бо в дільність і у мудрість в тобі сполучились
І як Паллас ствердила й Беллона у ділі
Ех utroque Dux⁹⁶ є ти, чого більше треба,
Тож славою досягнеш самого так неба.
Держава мудрих в небі – то вчених будівля,
Є Марсу⁹⁷ в вічну славу чинить поготівля.
Писати діамантом потреба тут знову ж,
“Non plus ultra”⁹⁸ – знані слова Альцидові⁹⁹.
Які ж в тобі ще більші знаходяться цноти?
Пізнав, як у вік править Залізний та Злотий.
Не далі наш правитель Парнас прагне дати,
Він стрілами бажає і ритмом владати.
Одначе твоїх доста цнот, годі дати в слові.
“Immensae suut virtutum laudes”¹⁰⁰ – хтось так мовить.
Колосе, жодним віком тебе не промірить
І ритмами, що плинні, не висловить вірно.
Ти сам під неба виніс ту славу Івана
Мазепи, військ російських дільного гетьмана.
А ми в серцях те наших, що вірні, запишем
І голосам афектів офіру залишим.
Te durae silences, Te fortia Marmora scriptum,
Te great ex celso Piramis alta jugo¹⁰¹.

АПЕНДИКС

Скільки це зір небесних дасть лічбою можем,
Запахів Елізові скільки мають рожі,
Скільки є іскр злотавих в Цинтії¹⁰² сріблестій,
Стільки крапель у Тегизи¹⁰³ знайдеться пінистій.
Стільки похвал хай буде, шляхетний гетьмане,
Мудрих чи мудроти-бо єдине кохання.
Це поети всі наші з свого Гелікону¹⁰⁴
Знак покірно приносять низького поклону¹⁰⁵.

(Після цього йде фігурний вірш із уписаним у нього йменням Івана Мазепи).

[ВІРШ ДО ЗОБРАЖЕННЯ ІВАНА ПРЕДТЕЧІ]

Наш пророче, Предтечо, святий Іоанне¹⁰⁶,

Що з неплідних родився, ти Бога посланець.

Тобі благодать нам молитися дана,

Славного гетьмана покрий Іоанна!

Немає понад тебе з рожденних жінками,

Почуй ото ж моління принесене нами.

Даруй йому у світі велику честь, славу,

Вінцем крий довголітнім голів'я по праву¹⁰⁷.

(Після того йде гравюра: Єлизавета в час утечі від Ірода).

Коли це Ірод Христа гонив був святину,

Єлизавета¹⁰⁸ тоді втекла у пустиню,

Предтечу берегла, той спав без пороку,

На догляд ангелам лишила пророка.

До читача

Відомо всім, боголюб'язний читачу, що всякому архієрею при хиротонії покладено обов'язка мати дбання про доручену йому паству і в ученні. Дбало богоугодний і добророзумний життям та образом, ділом та словом, добрий і бадборий пастир, блаженної пам'яті преосвященний Лазар Баранович, архієпископ чернігівський, коли запустили школи Києво-Могилянські, подбав підняти учення в богоспасенному місті Чернігові в архієрейському домі, а коли трохи часу минуло і знову в Києві процвіло навчання, а в Чернігові через малі статки, простір та бідність не могли розширити його й утвердити і досі через численні нестатки та через явні перешкоди, які були до розширення училищ. Преосвященний Теодосій Углицький¹⁰⁹, подібний своєму попередникові невдовзі по обранні, за обов'язком, покладеним собі при хиротонії, здійснити того не зміг. Тепер же цьому посприяв преосвященний архієпископ чернігівський¹¹⁰, коли віднайшов Бог мужа за серцем своїм на оновлення руського роду і поставив, як другого Константина, дарував Соломону премудрість, поблагословив преславними перемогами, переваживши супротивних¹¹¹. Достойно сказати про нього давні слова: "Не було подібного йому перед ним і після нього не буде. Добронадійний дім милості архієпископії Чернігівської, що сприяє догляду, в теперішньому році поклав початок до розширення, поставив училищ кам'яного стовпа через нестачу місця під одним дахом. Коли ж Бог захоче і живі будемо, теперішнього року покладеться початок риторичному навчання. До нас же, які приступили до вчення, закликає Святий Дух вустами Соломона: "Иди до мурашника, лінюху, поглянь на дороги їхні"¹¹², і будь тією мурахою, вона тяготи не знає і не нудиться, не відає влади, "вона заготовлює літом свій хліб, збирає в жнива свою їжу"¹¹³. Або іди до бджіл і поглянь, яка трудівниця є бджола і як пречисто працює. Її зусилля царі та прості до здоров'я прикладають і люблять її всі і славлять. Ріка медоточних учень, велеголосна Труба, стовп і утвердження святої церкви святий Іван Золотоустий велить наслідувати бджіл і написав про це в книзі 4-й: "Повітряні пірнаті бджоли легкими крильми своїми, вилетівши на гілки дерев, що землю прикрашають виросом, пахучі й різні від прегарних квітів, нешкідливим

узяттям збирають солодош і від того премудровправним з'єднанням учиняють стільники, на осолоду подають людям пресолодкий мед”¹¹⁴.

Подібно їй учитель церковні на просторах і різних сідаючи садах Божественного писання, розумними крильми старанно збирають духовне розуміння і пресолодкий учення вірним синам, наточуючи в серцях мед пізнання. Так, почавши трудитися в новоспоруджених Чернігівських училищах, головні крини боговгодного писання в один пластир цієї книжиці збирають, щоб усякий його дбалим читанням споживав і знайшов солодку пажить вічного життя. Владнано тут стільника від зібрання чудового цвіту, що вістить од себе: “Я є цвіт польовий від солодкого Ісуса, від пречистих його ран і від завждицвітного крину – пренепорочної Діви Марії” – і в різних речах посприяє Господь нашому малоум'ю і дійшло це до архієпископського дому богоспасенного міста Чернігова в році 1703-му. Пресолодке джерело невичерпних ученъ святий Іван Золотоустий у чотирьох книгах із грецького на латинську перекладених і виданих типом року 1594-му у Венеції, пише: “Бджола, доброприємну віднайшовши пажить до вичерпу у свій бджільник її переносить”. І ми від золотих вуст, віднайшовши духовну пажить, пребагато приклавшись, кілька слів Золотника на слов'янську переклали: “Псалом п'ятнадцятий про передбачення” і “На слова пророцькі”¹¹⁵. Коли в віках прогнівався на нас Бог, то удостоїв нас і інші писання святого Золотоустого, перекладеного Золотника, і проповідані слова в святій обителі Печерській на користь доброчестя Вашого віддати¹¹⁶, пропонуємо Вашому доборозум'ю на розгляд і чекаємо повеління, щоб мати змогу спершу для читання типом зобразити. Надійні будши, що з доборозум'я Вашого писання убогого розуму нашого дістане покрову: не захочете уподібнити нас до бджоли, яка укусом себе чинить недійсною і безплідною і мед од неї, надмірно вжитий, гірчить. Захочете за добродарованим розумінням і до Дзеркала малорозумного писання нашого подивитися. Дзеркало, хоча неживе і без відчуття тим, що в нього дивляться, велику добродійність подає, а лаємо невидимо, то шкода повертається до того, хто її приносить. Бджола, горби і поле облітаючи, на найнижчих місцях збирає від усякого зела і не зневажає найбідніших квітників. І ми, незадоволені від своїх і превисоких богословій через короткість часу, щоб подати Вам, боголюб'язний читачу, під спудом [заховані] сокровенні слова у преславній обителі пресвятої Богородиці Печерської, в році 1675, поклавши проповідування через п'ятирічне число від ієромонаха Івана Максимовича, тепер архієпископа Чернігівського, ні трохи не змінивши, окрім усякого придатку, в пристойній книжиці, названої від нас “Дзеркало”: перше про Страшний суд, друге в день Різдва, першого покаяння святого проповідника Івана, третє, на представлення святого Івана Золотоустого, тут додаємо.

Пишуть природословці про бджоли: коли хочуть кудись далеко відлетіти для збору з квітів, бачачи постання вітрів, беруть у ніжки за силою своєю камінчики, щоб утяжити себе, аби їх збуджені вітри не занесли ніде на воду і в ній бджоли не потопилися. Коли хочеш, православний читачу, уникнути душепагубних вітрів, аби не занесли тебе до пекельної прірви і в неї не погрузили, пропонуємо наріжного стільника, каменя життя Христа Господа та невісчну гору, пречисту Діву – з них і приймеш мисленного каменя Писання божественного тобто для настанови життя вічного, залетівши на Гору Небесну, принесеш пажить духовну Господу Богу твоєму, з ним-бо хай зацарюєш навіки, молимо¹¹⁷.

(Наступна сторінка в книзі – зображення Богородиці з малим Ісусом, від якої відходять язики полум'я на тлі хреста із герба І. Мазепи, зобабіч абрєвіатурний напис: І[ван] М[азєпа], Г[етьман] і К[авалєр] В[ійська], Й[ого] Ц[арської] П[ресвітлої] В[еличності]; до цього додано вірша словенською мовою):

Дім Мазєпів із давна Діва полюбила,
В небесній знамення вельми оздобила,
Від голови своєї Зорею прикрашає,
А місяцем до добрих тут справ надихає.

Івана при Хрестові приймає за чина,
Тож любить і розлюбить, як свого щоднини.
Підносить Діва Мати ускрізь твою славу.
Вінцем нетлінним в небі звінчає по праву.

[Наступна сторінка починається з ритини-заставки]

ЗВІЩЕННЯ ПРО ХРИСТОВІ МАНДРИ ТА СТРАЖДАННЯ

На молитву ідучи до святого храму,
Стань і на хреста поглянь, взятого на рам'я.
Прийми в серце своє ум розп'ятого Христа,
Ради тебе, подивись взяв тяготу хреста.
Тим хрестом обіцяний мир він повертає
І прогрішення усі легко він прощає.
Це тому пресвітлий світ з неба в землю явивсь
І спасіння нашеє хрестно був іздійснив.
Права путь ота тобі і життя, і спокій,
І знамення, навчання, збавлення нівроку.
За твоє спасіння тож Діві в живіт ввійшов
Бог, узявши людськую плоть, на страсть так пішов.
Був гонимий у кінцях він землі без миру,
Завше в бідах і трудах, в поті, спеці міряв
Шлях од юності-таки, скрізь пізнав гоніння,
У тій втечі він не мав спокою і тіні.
Безсловесні віл, осел Богу послужили
В ясла сіно занесли, вбого ним обвили.
У Єгипті спершу він був проводив літа,
Ірода й дім кинувши, що не мали світла.
Ненастанно у постах дні свої проводив
І від міста в місто так сам був переходив,
Наставляючи усіх й задля научання,
Він чинив на користь всім чуда несказанні.
Та Єрусалим був град злості наповнився,
Дихав там невір'я гнів, ним і осліпився,
І страждання: для Христа в думці хижо носив,
Щоб забуті не були, помочі відтак просив.
Але користь немалу чинить спомин того,
Бо спасе тебе твоє сповідання злого.
В добродійностях візьмеш збудження для себе
В напастях і у біді захист у потребі.
Як на тебе встане враг, то не подолати,
Переможцем будеш ти без образ стояти.
Як від тебе друзі теж відвернуть мир знеслий,
В ранах ти надію май і пробудеш чесний.
На погибне золото ти не уповай
І життя в усі часи Богу покладай.
Зрозумієш, як усе є під сонцем ложне,
Усолодяться неба, як хрест нести можна.
Всі багатства світові бажаная радість
Всякчас будуть прегіркі, при Христі є сладість.
Поки душу Бог в свою не візьме у руку,
Як веселий хочеш бути, глянь на його муку,
У той час наповнишся весь ти благодаті,
З ангелами без труда будеш пробувати
В Горнім місті, тож приймеш мир той, що з святими,
Звеселієш на землі, в Царстві ж – разом з ними.

БЕСІДА ДО СТРАЖДУЩОГО ХРИСТА

Яка любов, о Христе, небо нам забрала?
Ти неповинний, чистий, не грішив і мало.
Даєш на рани плечі, зв'язаний руками
І дроблять усе тіло, стьобають різками.
Бич червоніє кров'ю, точать кров'ю токи,
Земля уся сповняє кров'ю свої боки,
Примножують безумні рани тяжкі катні,
Від частих-бо ударів зрошуються шати.
Від ран численних чисте розідрали тіло,
По всій пречистій плоті місця нема ціло.
Червону халамиду, Царю, в себе маєш –
Нечесть приносить царську, насміхи вчиняє.
Дивлюся я на царський на голов'ї вінець –
Пронизує там терня гострее в кінець.
Трощаний трима скипетр пресвята правиця
І мучиться жорстоко також і лівиця.
Таким биттям, о Христе, образ твій прекрасний,
Стоїть морочно в ранах, позором весь жасний
Вуста чистіш троянди, вельми потемніли,
Вогнеплемінні очі в нього посиніли,
Вуста красу наявну власну покидають,
В устах чуття цілющих ледве прозирає.
Людина всюди вишня вельми у зневазі,
А ангельська веселість попрана в тій змазі,
Що ж змусило, о Христе, зносить оці труди?
Любов то до людини крушить твої вуди.
Любов велика, бачу, переважить болість,
Любов, що надчудова, змножує і горість.
Любов же пресолодка, безскорботна, знаєм,
Бува гірка, скорботи як в собі вміщає.
Твоя любов тримає при собі скарб многу,
Якщо страждать за мене чоловіку-Богу,
Любові перемога стане над бичами,
Постане, хоч страждає, над всіма катами.
Любов скорботна терня гострее змінила
У квіти бойовиті, хрест у славу вділа.
Любов всепереможна, пресолодка –скарб то,
Любові скарб – скорботи є відтак достоту.
Твоїм вогнем до неї буду нехай повний.
Та в серці я морозом стиснений гріховним.
Ти хочеш за любов щоб дав любов – це знаю,
Як любиш, полюблю хай – та серця не маю.
Над діаманта серце /ах!/ твердіш тяжіє,
І це як кров козина крушить, мовить смію.
Моя однак проклятість твердша за опоку,
Пом'якша, коли кривцю ти проллеш од боку.

ЗА ТРИДЦЯТЬ СРІБЛЯНИКІВ ПРОДАНИЙ
Утримують три пальці небо, землю, море,
Оцінений же мало, гей-гей! Душі горе!
Створив Бог своїм словом небо, землю, ріки,
Та дешево продасться Бог од чоловіка.
Створив Бог небо й земжю у своїм началі.
Іудою, погляньте, цінений як мало!
В САДУ ЖАХ
Оскаржений гріхами моїми, зітхаєш,

Почуй, о душе, скільки собі мук чекаєш,
Безгрішний у саду ти, як, Христе, болієш?
Чому ж ти, гріхолобче, його не жалієш?
Коли, Христе, скорбиш ти гріхів ради моїх,
Нестиму як гріховний тягар гріхів своїх?
АНГЕЛ УКРІПЛЯЄ

Все словом сотворивши, все словом сам носить,
Собі відради мало, тобі ж несе досить.
Все мудро учинивши, він сильний тримати,
Від ангелів бере міць, готовий страсть взяти.
Творець усього, котрий, трима усе в собі,
Від янгелів окріплий, дає поміч тобі.

КРИВАВИЙ ПІТ

Суха землє, пий краплі крові дощу Бога,
Плоди злі перетворюй в добрі грона з того
Кривавим кропи потом, та ж Христос у саді
Орошує Адама¹¹⁸ й сущих із ним в Аді.
Пий, земле, ти кривавий піт Творця твогого,
Лілеї замість терня з серця дай свогого.

ЗБРОЯ ТА СПИСИ

Ти, Христе, є безгрішний, я ж гріха начало,
Мені, пробувши грішним, взять узи й подобало
Коли приспіли жнива, йдуть колосся жати,
Щоб зброєю та списом, голодом ізняти.
Тобі бичі та різки, Христе, за нас дано,
Мені належить ними за гріхи взять рани.

СВІЧКИ

Темноносного світла з світила шукаєте,
Від Христа, від владики, ви світла не маєте.
Тьми синове, в вас світла йде пошук з свічками
Сонце правди світліє вночі перед вами.
Тьми синове, крізь промінь ви сонце уздріте,
А що сонцем Христос є, з світила учітесь,

ПОЦІЛУНОК ІУДИ

Цілунок продаєш-бо, хижаче улесний,
Ти Господа; аспиде, гризеш його перстний!¹¹⁹
Не Юда, василиск-бо Христа цілувати
Іде, щоб поцілунок йому страсть завдати.
Коли цілунок Бога, тебе, виявляє
Той зрадник, то єхидни злобу з'явить має.

НАКЛАДЕННЯ РУК

Ні мечем, ані списом, вояцтва множеством,
Скрізь любов-бо Христова з'явля торжество.
Христе, в узах страждаєш – на руки взяв, рам'я,
Не впадем через страсть цю твою в гріха яму.
Ні залізо, ні вої, ні ратна громада
Не здолає Христа нам – любов. то не зрада.

В'ЯЗАННЯ У ВУЗИ

Зв'язані твої руки, та не знемагають,
Нині з усіх гріховних нас вуз увільняють.
Маєш зв'язані, Христе, бичівками руки,
Хай не будем з гріхів ми терпіть пекла муки.
Це союзом любові Христос пов'язався
З нами, в вузи нас ради довільно віддався.

ПЕТРОВЕ ВІДРЕЧЕННЯ

Петро за любов чи жаль сльози проливає,
Христос пригідно уздрів, все йому прощає.
Трикратно вночі Петро Христа відрікався,
Алектру¹²⁰ зголосивши. сльозами спасався,
Зіниці плавить слізьми, спитай: “А для чого?”
Почуй: “Від болю і з-за любові”, – для того.
ЗЛЕ ПОБИТТЯ

Ти, Христе наш, смиренні лица доглядаєш.
Гей! Той є трипроклятий, хто Христа вдаряє.
Безум'я це невірних б'є, ще і питає.
Скажи, Христосе слово, хто тебе збиває?
О Христе, хто ударив, – в праву щоку бито, –
Гадаю, мав той руку у залізо вкриту.

ЗАПЛЬОВУВАННЯ

Великий страм і гріх є на небо плювати.
Багато більший Христу в лице плювки слати.
О прірко гріха, плювать в лице світловидне,
Ганьба оце наших вуст вчиня те огидне.
Що безсоромні вуста, скажи, що вчиняють?
Як неба й землі Творця харкотно вкривають.

ЛИЦЕ ПОКРИВАЮТЬ

Морочна шматина лице світле покриває,
Гадаю, належний вид людям відкриває,
Завісила сонце так, в ніч перемінила?
Міркую, змилився: світло це очей зір затьмило.
Як хмара сонце, так хрест за́слінка є очна,
Покрила, утримує погляд всім охочий.

НАРУГА

Людино, наругу кому таку пізнавать?
Тим Ад – страх, любов – земля, а небо має прийнять.
Ганьба наругу нести і того збивати,
Котрий не боронить всім у вічність вступати.
Людино! Кого з живих безчестить так пекло?
Побійсь, є ж небо з людьми солодконатекле.

СВІТЛА ОДЕЖА

Невинності ризою ягня як вкривають,
Одежу шлюбну відтак тоді відкидають.
О Агнче! У біле на сміх прибрався одиння,
Дай незлобиво в віках тримати надію.
Пречесним ягням Христа усяк називає,
Та ж білу на себе він одежу вдягає.

ВАРАВУ ВИПРОСИВ

Смерть із життям, а пекло до неба рівняють,
Оцим ділом Смерть з Пеклом собі все ладнають,
Смерть життя ставлять вище, Ад більше за небо,
Бо не мають, живучи, у небі потреби.
Смерть з життям, пекло з небом є на одній шалі,
Вибирають, що гірше з ума всі відпалі.

ОГОЛЕННЯ ХРИСТОВЕ

Хто криє сонце, місяць – у тьму зморочився,
Хто криє небо, сам той від всіх оголився.
Померкло сонце, місяць тьма також покрила,
І піднебесна твердь вся в вид інший змінилась.

Покрилось сонце, місяць прикрив очі встидом,
Як той, що оголився й стоїть перед жидом.

СТОВП

Премудрістю той, котрий неба́ всі тримає,
Пов'язаніі руки, покритий лик має,
Долонею створив хто стовпи землі, небу,
Долонями прибитий той до стовпа, де був.
Хто укріпив стовпами неба́, має руки
Пов'язаніі, стовпа теж стривожили муки.

БИТТЯ

Різки у нім криваві струмки виливають,
Ще дерево Адама¹²¹ із них напувають,
Увічненеє тіло терня умертвляє,
Його ж, Адама, гілка в тобі проростає.
Криваві на Христовім квітки бачу тілі
Із дерева, від нього і праотці їли.

ЧЕРВОНА РИЗА

Христе, кров твоя злита тебе прикрашає,
Від наруги честь риза тобі примножає.
Кров твоя, Спасе, добра тобі змогла бути,
Перепона наругам безшкودна вітчутно.
Твоя кров, Творче, вельми тебе приздобила
І нас, в грісі ушкодних, прещедро зросила.

ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ

Голові злотній терня не уймує честі,
Це вінців царських пишних віддаляє влестя.
В вінку царським численні гострі в хові ості,
Що у голову входять від вінця до кості.
На твоїй же терновий, Христе, вінець главі
Безпечальний царям є у безмежній славі.

ТРОСТИНА

Тростина є держави добреє знамення,
Царям дає велике завше шани ймення.
Знак царський дають – скипетр, просту тростину,
Де влада твоя, в неї укладуть в єдину.
За скипетра тростину, Христе, взяв сокрушну,
Тож дай любов тримати нам к тобі нерушну.

ПРИГИНАННЯ КОЛІН

Перед царем /жах!/ влєсно ноги пригинають –
Від володарів царства вічно погибають.
Превеликеє чудо! Зганьбивсь од людини
Землі й неба Творець-бо передвічний в чині.
Що це? Того на посміх як царя назвати,
Хто є Бог, адже може всіх на сміх підняти?

ЦЕ ЧОЛОВІК?

Це є випробування, не треба і много:
Що слово “плоть” буває? Нехай створить Бога!
Творець людину в порох вмінив, не людина,
Загине злість, у порох не ввійде людина¹²².
Створили чоловіка, немов черв, вміняльно.
“Хай, живши, Я пробуду!” Він – черв порівняльно.

УМИВАННЯ РУК

Руки що умиваєш? Розум злий сльозами,
Кров пролитая марно стане кайданами.
Неповинний Пілат був смертним Христа б мукам,

Коли вмив би сльозами лица, а не руки.
Руки вмив він водою, душу ж – в баговину
Умиттям тим своїх рук смерті дав причину.
ВІДДАВАННЯ НА СМЕРТЬ
Відчуй милосердя: хай грішний спасеться
З неправедного суду – Христос віддається.
Коли ж віддають суду неправому правих,
Тоді-то Христос чинить: спасеться й лукавий.
Судимий від Пілата неправедним судом,
Будь, Христе, милосердний в суді моїм вудам.
ГОТУЮТЬ ХРЕСТА
Спасенний хрест, його хоч був ворог готовий –
Христа гріх розпинає, який хреста зводив.
Хреста Христу готуйте, та хрест цей пречесний,
Невірні жидове! Вам хрест той безчесний.
Погибельним дурнота є хрестнеє слово,
Та нас, що Христа хвалять, спасати готове.
НЕСЕ ХРЕСТА
Сильний вельми Самсон, весь світ уладно носить,
Під хрестом упадає, допомоги просить.
Втяжений всяк гріхами, вагу хреста знає,
І Христос під ним падав, світом хоч владає.
Світ йому над перо-бо легший буде завше,
Але хрест, гріхів повний, тяжчий є – пізнав се.
СИМОН КИРИНЕЙСЬКИЙ¹²³
Христу, під хрестом впалім, як вчиняєш милість,
Подібний Христу будеш, відклади тож ліність.
А котрий співчуває під хрестом Христові,
Візьми хрест, щоб зрівнятись, будь до мук готовий.
Щоб хрест той не печалив, хрест бери ти власний,
Наслідником Христовим будеш ти, не жасний.
ЖОНИ, ЯКІ ПЛАЧУТЬ
За себе і діток плач , жони починайте,
Зготований вогонь вам вічний погашайте,
Дочки Сіону ви сліз вилийте немало,
Що висохнуть, бо малі, у вогненнім палі.
Скорботу зрівши мою, жони не ридайте,
Достойним сліз і вогню вічного подайте.
ВЕРОНІКА¹²⁴
В своєму серці Христа прийми лица образ,
Ісуса в умі, вустах тримай руку добру.
Лице серця обітри убрусом Ісуса,
В думці, серці, руці тримай без убруса.
Цим образом замилуй твар ¹²⁵ серця свого,
В слові, ділі згадай Ісуса твого.
ГОЛГОТА ЧИ КРАНІЄВЕ МІСЦЕ¹²⁶
Голгота хреста знесе, вершину всяк визна,
Велику над усіх гір, ускрізь славу візьме.
Знесеться так над усі вершини Голгота,
Бо вельми прославиться хрестом Саваота¹²⁷.
Голготу хрест той отак преславну сотворить,
Бо їй вершини всіх гір під ноги впокорить.
ВИНО ІЗ ЖОВЧЮ
Тобі догоджаючи, пий чашу розкрити,

А чашу мирськую кинь, що золотом налита.
Знамірено це вино із жовчю змішали
І до солодких Христа до вуст прикладали.
Не відвернув своїх вуст од гіркої чаші,
Нам на здоров'я пив за всі гріхи наші.

МОЛОТ

Молот рани клав Христу ув удах глибоко,
Серце моє ти побий, Ісусе, жорстоко.
Молот добрі рани дав цвяхів гостротою,
Серце кам'яне мені зм'якши добротою.
Молот той гостроцвяшшям клав рани Христові,
В серці кам'янім вмісти ти милість любові.

ЦВЯХИ

Цвяшшям готовий мене тяжко пригвоздити
За любов і серце плоть скоро простромити,
Богу любов'ю думки, страхом плоть гвоздити
Ліпше, аніж цвяшшям пригвождженим скніти.
Пригвоздіте-бо, цвяхи, пригвоздіте сильно
Ум любов'ю Бога мій, страхом же все тіло.

РОЗП'ЯТТЯ

Прощений старий Адам, новий пригвоздиться,
Так Христовим розп'яттям весь рід увільниться.
Розп'ятий новий Адам, старого хай збавить
Від ганьби відвічної, в новеє направить,
Голову він прихилив, прибитий, донизу,
Тим Адама одягнув у нову ризу.

ДВА РОЗБІЙНИКИ

Страждав Хритос і милість, любов примножилась,
З гріховного так рабства роди всі звільнились.
Висять побіля Йсуса розбійників двоє,
Він доброму сказав: "Ти в рай ввійдеш зі мною"
Й мені дай того ж, Христе, почути теж гласу,
Згадай мене, як буду у смертному часі.

РОЗДІЛЕННЯ РИЗ

Матірні речі, гей-гей! в користь повертають
Жеребком, інші ризи мечем розділяють.
А коли тебе вої на хрест розпинали,
Й не роздерли хітона, тож жереб метали.
Як ти зволив хітону бути нерозідраним,
Доброзволь з церкви ересь прогнати погану.

ХРЕСТНЕ НАДПИСАННЯ

Надписання це воїн добре прочитав був,
Що Христові наслідить весь світ – це пізнав-бо.
Пілат в Тройці являє одне божество
І лице в трьох народах, а в титлі ество.
Той-бо титул Христовим воїнам покаже,
Коли ставитись треба під свій знак, накаже.

СІМ ОГУД

При смерті мову чудну, Ісусе, приймаєш,
Від всіх відтак наругу ти мовчки сприймаєш.
Коли вмирав Христос був, то ворог поносив
У злі отім, одного повинного зносив,
Приймав ожог при смерті гудні мовні стріли,
Не дивно: ціль злоби є лиш в славі, не ділі.

СІМ СЛІВ

На хресті святий Лебідь сім слів випускає,
Потопаючи в крові, всім легко прощає.
Віддає пташок духа при смерті Небесний,
Співа в водах кривавих глас семисловесний.
Йсус на хрестному руки гнізді простягає,
Розлетілі пташата повсюдно збирає.

ТРОСТИНА, ГУБА, ОЦЕТ

Гірке чаші із жовчю і оцту вживання,
Упалого Адама у рай це вертання.
Гірку воду Бог дровом в солодку оберне,
За це дасть єврей жовчі із оцтом на скверну.
Гірка з жовчю тростина коли поєднались,
Адама творить знову, в рай вдруге послали¹²⁸.

ЗНАМЕННЯ

Земля, камінь спадають – Людина нескрушна,
Більш землі і каміння твердіш, непорушна,
Страх розкидує землю і камінь зведеться,
Твердне з того каміння, як хто не жажнеться.
Світло змеркне небесне, земля стогне тяжко
Ув отой час страждання, про все слуха важко.

СПИС

Дає Христу списа смерть, дає Діви жалість
А тепер усім сумним витворює радість.
Пробивало Христу бік знаряддя те святне,
Є і хрест, що на ньому Ісуса розп'ято.
Спис є образ і як знак і сметрі, і бою,
А відтоді знаменням зробилось спокою.

ПРОБОДАННЯ, АБО ПРОБИТТЯ РЕБРА

У бідах, ранах Йсуса шукай ти відради,
І милосердний будеш, не збавлений вkladу.
У всіх лихих пригодах ребро май Христове
Пристаниськом од злого, сховать що готове.
Відчинений Христа бік, іди, грішний в нього,
Готове його серце прийняти такого.

П'ЯТЬ РАН

В руках, ногах – це діло нележке писати,
Та більше є далеке – в серці рани дати.
Мав каменів Давид п'ять¹²⁹, стрів як Голіяда,
П'ять ран мав Христос, але силу збив він Ада.
Не тільки на хребті, а на руках, ногах-бо
Дали всі грішні рани, Христе, а ти нам Бог.

ЗНЯТТЯ З ХРЕСТА

Ось болість! Ось жалоба! Бачим Син пробитий –
Поранить меч утробу Діви знакомиту.
Пробив меч серце Діви двічі за Христа,
Коли зняття страждуща бачила з хреста.
І жалем серце Діви все було обняте.
Із хрестного як ложа Сина було знято.

ПОМАЗАННЯ ЧИ АРОМАТИ

Христа преславне діло шукать поховання,
Ще більше, коли в удах змастить наругання
Христа, що вмер, адже це милосердне діло,
Щоб помастити миром вуда збиті ціло.

Добро таке вчинити, у гробі ліг, в вищі
Царитиме, як вуди йому змазать більше.
ПОХОВАННЯ ХРИСТОВЕ

Зерно добре ляга на камені буває,
Земля ліпшого плоду й райська на з'являє,
А як падає сім'я в землю неблаженно,
Плід не буде там ліпший у волозі денній.

Земля в собі ніколи скарбу, не містила,
Що дорожчий, чесніший від Христа тіла.
СТОРОЖА БІЛЯ ГРОБУ

Стражів тисяча, глядіть і гроб утвердіте,
Слідів польоту орла чи ж можна примітите.
Страж марно поклада над гробом печаті,
В полоні тож не здола Христа смерть вдержати.
Весь сонм юдеїв глядить хай гроб і печаті
Христа, що Ад здолав, не зможуть попрати.

**СКЛАДИ, ЩО ПРИКЛАДЕНІ ДО ХРИСТОВИХ СТРАСТЕЙ,
ПРОЧИТАЙ ДБАЛО ЦІЛЬБУ ВІД УСІХ СОЛОДОЦІВ ПЕКЛА, ПЛОТІ ТА
СВІТУ, ШАНУЮЧИ ПЕРЕДУСІМ ГОЛОВУ, І ВИЙДЕШ БЕЗ ЗАБОРОНИ В
НЕБЕСНУ СЛАВУ**

За срібляників тридцять був зданий ціною,
Скажи мені: в час смерті чи будеш зі мною?
Заради поту з кров'ю, що мав ти у саді,
Дай гроном мені бути в раю-винограді¹³⁰.
Ти ангелом, Бог сили, у страсті скріпився,
Молю, хай не з козлами я б постановився.
Як крові не захочеш у купіль подати,
Убілений більш снігу, то зможу зостатись.
Мене враг при кончині бажа собі взяти,
Даси знаряддя страсті, то мусить вступатись.
Зір, місяця і сонця при смерті не треба,
Мені будь світло, в вічність дерзну їти, в небо.
Прийняв ти від нечистих був уст цілування,
Подай себе і сповниш моє ти бажання.
Ти був за мене битий, молю поміч дати,
Коли душа від тіла почне виступати.
Дай грішному причастним твоїм бути вузам,
З тобою хай любові з'єднаюсь союзом.
Петрові сльози тягнуть з мого сльози ока,
Доглянь мене, хай буду ріка сліз глибока.
Удар прийняв, Христосе, щоку мав побиту,
Молю, душа не йде хай пекельному киту.
Оплювання терпівши, позбавився страму,
Даруй: піду хай слідом праотця Адама.
Покрито очі хустям, Христосе всезволивий,
Покрий мені гріхи всі, довготерпеливий.
До страстей примінився і зрю наругання,
Молю: дай не за ділом мені воздаяння.
На сміх, Христосе, одержу узав ти погану,
Стверди ум, що у хвилях мирських, коливаннях.
Розбійника ти гірше, Христосе, осудився,
Як правий той розбійник, я хай би протистився.
Одітий світлом, голий стоїш, оголовившись,
Помилуй мене, з шлюбних, стою, риз роздівившись.

Біля стовпа ти зволив, Спасителю, стати,
Втіли мене в Драбину¹³¹ – до тебе збиратись.
Биттям страждав, Ісусе, гріхів з-за моїх,
В день суду не забуду щедрот я твоїх.
У ризу, у червону, ти, Спасе, одівся,
Молю: подбай, хоч, клятий, я соромом вкрився.
Прийми вінця із терня, Ісусе в поставу.
Даруй життя безмежне у честь твою, славу.
Коли тростину держать, о, Спасе мій, руки,
Надійний той, як пишеш, не втрапить у муки.
Коліна ти пригнув був, Христе, при нарузі,
Дай з ангелами славить тебе у потузі.
Не викрий мене, хтівши гріх світу судити,
Не мов: “Іди, людино, щоб Ад наслідити!”
Пілатових рук скверна в мені пробуває,
Сльозу дай, котра скверни душі омиває.
Коли за життя зволив усіх умирати,
Воскреслий, сподоби щоб смерть чесну прийняти.
В Хрестові, мій Ісусе, знайшов ти мірило,
Пробач, як тіло в чомусь моє зогрішило.
Молю, Христе, полекшу дай в смертну годину,
Ти ж зніс у дереві хрестнім гріховну людину.
Із Симоном, о Христе, ти розділив сили,
Покриють благодаті мене твої крила.
Не борони сльозити мені із жінками,
Оमितь кал душі дай-но гіркими сльозами.
Лиця твого образ у серці ховаю,
Але лицем в лице я тебе зрїть бажаю.
Вмираючи, дивлюся на гору Голготу.
“Свят! Свят!” – співаю пісню відтак Саваоту.
За мене гірку чашу узяв ти для себе,
Вечері дай вкусити у вічності, в тебе.
Ти молотом прибитий був до хреста злом тим,
Вчини, нехай не буду болотом, а злотом.
Ти гострим цвяхом, Спасе, на хрест був прибитий,
До вибраного стада, молю, причислі ти.
О, Христе, доброзволив задля нас розп’ястись,
Тож не бриди душ грішних до неба прийняти.
Розбійнику давав рай, скажи, нехай буду
У лику тих, що голас твій чують: “Йдїть з суду?”
Своїх не боронив ти риз розподїляння,
Не борони з тобою відтак і єднання.
Ісусе Назарійський, о, царю юдейський,
Молю: мене прийми як путь кину житейську.
Від язика невдяки тебе як ганьбили.
Мені дай, аби мною в віках був хвалимий.
Спївав на хресті пісню ти семичисленну,
Мене не дай на радість врагу у геєну.
Ти зволив жовчі з оцтом, Христе, ж муках пити,
То довготерпеливий, подяку візьми ти.
Ти землетруси чиниш і сонце згасаєш,
Від мене віджени гріх, вину, що з’їдає.
Віддай ти списа-зброю мені у долоні,
Неперemoжний буду хай в брані уповні.

Від рани, що в ребрі, мій ти, Христе, пробитий,
Просвічений хай буду в душі знакомито.
П'ятичисленні рани ти мав, виливай
Кров, хай чуттів п'ять буде страстей, посцілай.
Коли ж бо відступило з хреста твоє тіло,
Дай: в смерті моє серце у нім щоб містилось.
Скажи, Христе, торкнися мого тіла краю,
Солодкий мені буде твій гріб, більше раю.
Пішов у землю, Христе, людських сердць шукати,
Зволь і моє з земного до себе узяти.
І стражники на силу твою подуміли,
Даруй в час смерті в поміч ти ангельські сили.
Коли воскреснув, Спасе, сторожа – у страсі,
Дай зріти лице світле у жасному часі.

**КОЛИ СОЛОДКУ МОЮ БЕСІДУ ІЗ СИНОМ ЧИТАЄШ У ПІРКІЙ
СТРАСТІ, ЧИТАЧУ, МОЛЮ, ЩОБИ ПІЗНАВ, ЯК СИН МІЙ ЗВОЛИВ
ПОМЕРТИ ЗА ТЕБЕ, А КОЛИ НЕ СТРАЖДАЄШ, З НАМИ ЗВОЛЬ
СПІВЖАЛІТИ**

“Ран тисячу серцю дав матірньому Юда,
Як за малую ціну продав тебе з блуду,
А як на тридцять числом та й срібла не стало,
Печалі скорбот воно, мій Сину, не взнало”.
“О мати! Йосипа ти образ взнай, молю,
Колись-бо його приймеш, болість, сльози втолю”.
“Я бачу тебе в саду, о Сину, це жасно,
Питаю; а де це краса лица твого ясна?
Від тебе сонце, квітки і місяць красоту
Всі мають, чом одягнувсь ти в соромоту?
“Адам красний вельми був, а взяв в їжу плода,
Провинився, страм несучи людського я роду”.
“Чом янгол, дитино моя, тебе не вкріплює,
Чи мусить так учинять, чи допомагає?
Чи ж того, що в морі топив війська фараона
Ти менше потужний є чи сили Самсона?¹³²”
“Збагни, Мати, в янголах потреби не маю,
Посланника з чашею Отця я приймаю”.
“О що тобі, Сину, як піт кривавий зливаєш?
Чи квіти в рожу одну ти перетворюєш?
Та ж ліпше явитися одягнутим світлом,
Ніж красить криваво себе трояндовим цвітом.”
“Солодка Мати, тобі я тайну з'являю,
Як голий Адама страм тобі зображаю”.
“Яка це дерево тут земля проростила?
І черево котре таку злобу провістило?
Аби учинять на хребті твоїм, моє чадо
В печалі всім назавжди, єдина відрадо?”
“Це дерева віти мене, о Мати, покрили,
Старого Адама які плодом наділили”.
“Царів три, Сину, тебе шукали з звіздою
І діви із свічками, яснії красою.
Чому ж бо шукають тебе юдеї з свічками,
Єгипетськими вони осліплені тьмами?”
“Збагни, яка їхня суть, солодка Мати:
Достойні у вічнім вогні вони пробувати”

“Не дай Юді, Сину мій, лице цілувати,
На котре сам херувим не сміє взирати.
Отруту той гаспид несе у роті отрутнім,
Троянда в вустах, в серці терн його вельми трутний”.

“На влесний цілунок такий я геть не зважаю,
Хто образ друга несе, врагом я не маю”.

“Чи ж руки не з того оті на тебе здіймили
Іуди, що руки твої таких учинили?
Ті милі руками тебе, о Сину, збивають
І манну ж пустелі вони, ті ж руки, збирають”.

«Сльозити о перестань, солодка Мати,
Я за Адамовий гріх бажаю страждати”.

“Ти волі свободу був дав, о Сину, людині,
Пощо терпиш вузи ти, творцю віків,нині?
Належить хіба це тобі носити вуз тяготи,
Всечасно славить тебе живим тра достоту”.

“За смілість Алама рук мої в“яжуть руки,
По їжу руку простяг, не буде той в муках”.

“Від болю сама себе, мій Сину, вбиваю.
Петро твій як проказав? “Ісуса не знаю!”
Готовий за тебе, казав, той учень померти,
Не хоче з тобою тепер страждати, безсердий.”

“Моє це, о Мати, моє прославлення, знаю,
Петрове відкинення цілющим вважаю”.

“З душею мене, Сину мій, єврей розлучає,
Коли тебе, серденько, позавуш збиває.
Бажає, щоб ти оглух, не чув ані слова,
А не почувеш мене, я вмерти готова”.

“Биття це, Мати моя, такого навчає,
Що і пророків моїх глухий не сприймає”.

Лице те, що той цілував, агей! обплювали.
Що ангели зріть його повсюдно бажали,
Коли ж обплювання це, ти, Сину мій, терпиш,
То жалістю душу ти мою раниш терпко”.

“І сонце затінене у хмарі буває,
Я – сонце заплюване, мене хто скарає?”

“Твої очі над кришталь, мій Сину, чистіші,
Більше сонця й місяця і зір всіх ясніші,
Їх Ізраїль покрива хустям мрячнотемним,
Катом лютим, щоб страшить тебе, покровенний”.

“Пристойно очі мої, о Мати, покрили,
Бо недостойні були уздріть таких в ділі”.

“Коли-бо над тобою єврей тут зло вчиняє,
То матірню утробу це вельми терзає.
Чи через Матір терпиш ти муки такі,
Скажи: чому страждаєш й за вини які?”

“Наругу вчиняє хто, прийде в наругання
Всім разом у всі віки піде розсіяння”.

“Юдей тебе у білу вдягає-бо ризу
І так тебе одягши, саджає донизу.
Так одягнувши, Сину, до гробу справляє,
А серце моє жально і більно волає”.

“Молю, не печалься ти і не сумуй, Мати,
З’явити страстей цвіт бажаю в цій шаті”.

“О горе голові і душі моїй маю,
В якій ти славі Матір, мій Сину, лишаєш?
Єврей судив Вараву і найправедніше,
Від розбишак судив він тебе найжорсткіше”.

“О мати, так не ридай, цим не посрамляю,
Прийшов на те: за гріхи я світу вмираю”.

“Коли тебе я бачу: ти зовсім роздітий,
Молю: скажи, де риза, що мною не шита.
Тож хмара темна очі коли покриває,
Хай не встидиться голий і тьму одягає”.

«О Матінко, не сумнись, із ризи звільняюсь,
Як чоловік перший той я ризу скидаю”.

“Коли на стовпі бачу безчеснім я нині,
Пов’язаним, як образ порошний людини,
Скажи: без стовпів держать вагу землі неба?
Примусила до стовпу яка ж бо потреба?”

“Від іудеїв же будь, о Мати, зганьблена!
Тут біля стовпу їм стовп у путь дав вогненну”.

“Коли юдей, дитино, тебе ударяє,
То стільки ран і серце матірне приймає.
Скажи, яка потреба такеє терпіти,
Чи ж солодко страждати, на смерть щоб приспіти?”

“О Мати, ради того схотів я прийняти
Плоть, у терпінні щоб змогти засіяти”.

“У багрянцю, Сину, одягсь од єврея,
Скажи: що більше хоче чинить Іудея?
Чи пестила тебе я, печальна Мати,
Щоб міг юдей з-за чогось в наругу віддати?”

“Адамів багрянний цей хітон страм з’являє,
За винних невинна ця порфира зганьбляє”.

“Он голову, мій Сину терням вже вінчає
Юдей, тебе на посміх царем називає.
Матірне моє серце в малії частини
Наругою, що збитна, розтерзано нині”.

“Наруги, о Мати, ці несуть речі дивні,
Мойсей провидів: з“явлюсь з вінцем у купині”.

“Дають за скипетр трощу, що вітер хитає,
Як я страждаю, Сину, коли це сприймаю!

“Царі, – ти кажеш, – мною у світі царюють,
Де ж є раби, в сліди ці, твої, всі простують?”

“Над скипетра троща та у мене державна,
Над золото, бісери, над честь чесна дана”.

“Коліна, Сину, перед тобою згинають
Юдеї і державу, й тебе вони лають.
Дітьми пророк глум чинить, тож Бог мститись буде,
В нарузі ти, дитино, агей вже забутий”.

“Коліна, Мати, коли у насміх згинають,
Самі в собі пізнають, що вельми впадають”.

“Пілат тобі являє, мій найлюб’язніший,
Що чоловік красою над всіми красніший,
Є черв, а не людина, лиця не видати!
Де та твоя краса є? Не можна пізнати!”

“Велика для мене честь і червом назватись,
Як родиться черв, у плоть я прагну убраться¹³³”.

“В сльозах моїх, не в водах, Пілат має руки.
О сину, та ж тебе він важким віддав мукам.
Сказав перед усіми: “Не заслужив смерті!”
Мені хто болить, сльози спроможний обтерти?”
“Не плач, о Мати, Пілат, хоч руки змиває,
Душі-бо не очищає– людей всіх спасає”¹³⁴.
“На смерть, моя ти душе, присуджує ворог,
Дивитись не даючи, мій любий, просторо.
Коли, о Діви Сину, бажаєш вмирати,
То більше не назвуся: я Діва і Мати”.
“О Мати, сльози зітри! Тобі це з’являю:
Коли вмираю, я смерть із пеклом долаю”¹³⁵.
“Із дерева без плоду хрест, Сину, єврейський
На тебе рід готує, мій квіт назарейський.
Отож чи так плода ти дій добрих позбутий?
Явись, неплодним деревом умертвлений, сутий”.
«О Матінко, не ганьбись! Плід дерева того
Зросте всім найплідніший воістину з нього”.
“Це що, дитино, зволів? Хрест носиш, наклавши,
Якого нести важко, тяготу узавши.
Цей хрест, це кожен знає, знамення є страм’я,
Чому всім на очах ти, як честь, взяв на рам’я?”.
“Хреста в раю праотці мені зготували,
До дерева руки як по їжу сягали”¹³⁶.
“Це що, як хреста Симон несе Киринейський,
Чи, може, співчуває тобі рід юдейський?
Чи в рівній тебе честі із Симоном має,
Чи вас так спокушає, чи смішки ладнає?”
“Молю, нітрохи на це не треба скорбіти,
Потреба: маєш і ти хреста причаститись”.
“Бридкого тебе зрівши, жіноцтво ридає,
І жалістю матірне нутро роз’їдає,
Щоб ти достойний сліз був, я не вимагаю
Та через плач жіночий плач не припиняю”.
“Хай над своїми дітьми плачі ведуть, Мати!
Коли б не чинили так, пощо в світ пускати?”
“Подав ти на убрусі свого лица образ,
Його-бо Вероніки взяла рука добра.
А я приймаю в душу, як це зобразився
І пробуваю, Сину, в великій невтісі”.
“На убрусі образ свій даю вірним, Мати,
Не печалють хай, як в гріб піду три дні спати”.
“Хрестом Голготу, смертю ти, Сину, вславляєш,
Мене ж, печальну матір, відтак залишаєш.
Коли на все те око своє покладаю,
Єдиною сльозою постати бажаю”.
“Голгота чесніша є, о Мати, від раю,
Тут Адама мертвого в раю оживляю”.
“Ти, Сину, вина з жовчю приймаєш змішання,
Дивуюся і плачу відтак ненастанно.
Ти ж міг у вино воду був перетворити,
Чому гіркезну чашу волієш цю пити?”
“Я по Адама гріху, те, Мати, вживаю,
Як солоджу те гірке, солодким тож маю”.

“Бажала тебе бачить на злотнім престолі,
Із малотом юдея тепер бачу долі.
О горе! Уже молот звіровидний кат,
Аби тебе прибити, узявсь опускати”.

“Цим молотом зготував на чоло поставу,
Я царську прийму всім діядему в славу”.

“Як руки твої, Сину, воїн прибиває,
Зіницю це від ока мого виймає.
Коли ж бо цвяхи гостро вбивають у ноги,
Беруть з нутра то серце, болю від того”.

“О Мати, не печалься, як бачиш – прибитий,
Вчиню всіх вірних серця собі разом злити”.

“Виштую старанно я, зболена Мати,
Це за яку вину ти був зволив страждати?
За світ чотиричастний страждаєш як так ти,
Воістину, спроможний розп’ятих спасати”.

“Огуду хрестові я схотів-бо відняти,
Тому і постаравсь в ганьбі розп’ястись”.

“Назвуть мене як? Бачать тебе поміж зброду
Розбійників, чи ж буде моя честь без шкоди?
Гадаю, коли будуть таким тебе звати,
До збійців будуть, Боже, відтак причисляти”.

“О ридати припини, Мати найлюбіша,
Від сонця промінь при тьмі буває світліший”.

“Онде воїни ризи твої розділяють,
І нутро так матірне вони все терзають,
А ці ризи зіткали, Христе, мої руки.
Агей! Лютеє горе! Розділюють з муки!”

“О Діво Мати, не плач за Сином із бодем,
Хто хмари небу дає, не лишиться голим”.

“Царем тебе юдейським Пілат називає,
Увінчаного терням, поглянь як зганьбляє.
Матірньому зле серцю! Болю душею,
Велику маю милість – не вкрили землею”¹³⁷.

“Відаючи, Мати, дух, чоло похиляю,
Земну славу, це пізнав, усю зневажаю”.

“Мечів сім в моїм серці єврей потопляє,
Коли від уст сморідних огуд сім пускає.
І лікаря немає зцілить з огуд рану,
Хіба що сам ізцілиш, підеш у край знаний”.

“О Мати, відкинь печаль! В пахучії квіти,
Твої оберну мечі, зірву смерті сіті”.

“Чом, Сину, сім пісень ти при смерті співаєш,
Чи так оце при страсті печалі збуваєш,
Чи, наче непорочний ти Лебідь, звіщаєш,
Чи ізраділим серцем ти пекло вітаєш?
І терпиш сім болячок ти Матері ради,
Забувши, що ти будеш віщати лиш радість.
Адже я сонце бачу в тьму вдіте, мій Сину,
А ще розбитий камінь, агей, мій єдиний!”

“Коли землю бачу я від плачу у струсі,
Хіба те розкажу, що серце у скрусі.
Належить, щоб все нічне небесним покрити,
Коли я світло, піду підземним світити”.

“Сотник Логвин копіє к серцю прикладає,

Купно Матері й твоє, Христе, пробиває.
До блаженних я тебе Сину, прилучила,
Коли б серце твоє я своїм заступила”.
“Те дається, просить що, а стука – відчинять,
Хто у боці рану дав, той віру взяв чинну”.
“Чому пробитий, хочу я звіщена бути,
Тече даремно кривця, в тяготах я сута.
Хай взнаю у болінні, чи буде вірада,
Чи в жалості велика оселиться злада?”
“Створив хто Єву в раю, що від ребра Адама,
Збудує церкву з ребер, розпростерши рамя”.
“О Сину, як на п’ять ран твоїх позираю,
Гробів п’ять моїм змислам – п’ять ран називаю.
Коли б юдей волів з них тебе увільнити,
Готова задля того себе умертвити”.
“В своєму джерел я п’ять з’являю-бо тілі,
Хай оживлю почуття людської всі цільні”.
“Бездушного з хреста як знімуть тебе, Сину,
То обійму, зцілюю у горі невпиннім.
З хреста коли ти сходиш, це серце зриває
Й мене, гадаю, в плачі, у гріб закликає”.
“Бажаю в чужій труні за гріх чужий спати,
Кажу тож: не побивайсь у болістях, Мати”.
«У плащеницю Йосип¹³⁸ обвив і помазав,
Тебе як любить, Сину, з’явив цим показом,
Готова я сльозами твій гріб весь налити,
Коли б це спромоглася тебе оживити!”
“Помазання, Мати, це щоб наповнив був Ада
Я добропашням, по тім всім буде вірада”.
“Дивлюсь, тебе в морочній труні тут поклали,
Відчужуюсь, ридаю, злобу всіх пізнала.
Пощо дав, царю, слух? Я тебе вже не чую,
Стражданням обійнята, ледь дишу, сумую”.
“Не плач, о Мати, молю, я в чистому гробі,
В нім є так само мені, в твоїй як утробі”.
“Коли ми спали, учні да гробу приспіли
І мертвого украсти тебе там зуміли”, –
Отак стражі брехали. А я умираю,
Де ти, моя дитино, печальна не знаю”.
“Зачатий для ангелів і всім сокровенно,
Для сторожі, що спить, воскресну таємно”.
Мати Сина страждальця, уражена що гірко,
Тут пита болісливо, де віршів четвірка,
А її однородний, двома провіщає,
Хочеш це прочитати, вникай, побажаєм.

ЦІ ВІРШІ СКЛАДЕНО ВІД ПИСАННЯ І ВІД БАГАТЬОХ УЧИТЕЛІВ,
КОРОТКО ПОДАНІ, ТИ Ж БО, ЧИТАЧУ, ВСЕДБАЛО СПРИЙМИ, ТИМ, ЩО
СКЛАДАЛИ, ВИБАЧ, А СОБІ КОРИСТЬ ЗБЕРИ

ПРО МОЛИТВУ

Від твоїх молитва вуст хай не віддалиться,
Злий, лукавий ворог твій тож не наблизиться,
Із тверезого ума молитви бувають,
Не проси некорисне – Бог не забуває.
Нерозкрита стіна дбала є молитва,

З бані слізної бісів падає ловитва.
Коли молишся, тоді думку звись до Бога,
Від шкочливих утікай, не спіткнеться ноги.
До молитви в немочах дбало удавайся
І розсудиш, лікарям мудрим доручайся.
Зі страхом приходить у дім Божий і священний,
Остоїшся, будеш ти к Богу причислений.
В подвигах і молитвах ненастанно будь ти,
Ворог не спокусить хай, не лінуєсь присутньо.
Коли діло ти ручне взявся сотворити.
То і словом, язиком вдаєсь помолитись.
Діло ти молитвою дбале укріпляй,
А ворожу раду злу зовсім занехай.
Хочеш Богові ти храм і собі створити,
Маєш у покаянні бути і сльозити.
Очищають молитви слізні душ кривини,
Придивись, з-за чого ти сльози ллєш провинні.
В церкві злих думок не май, як у небо входить ти,
З другом-бо не пустослов, в одпусти виходи ти.
В церкві коли спів бува, то тоді надійди,
Коли ні, то помолись й куди треба піди.
А коли співаємо пісню Божу землі
“Боже мій!” – то молитвам, співу ум схили:
“Скоро я в дочаснім цім у житті скінчуся,
Потерплю, хай од гріхів плачем увільнюся.
Від хвороби і життя втому завше маю,
Від зітхань і днів число зменшується, знаю.
Всі бажання, Боже мій, є тобі явленні,
А зітхання сокрушні, знані тобі ревні.
І моя душа бажа в усіякім часі
Повелінь твоїх нести тягарі при Спасі.
Виправлялися б нехай всі шляхи мої,
Аби дбало зберегти заповіти твої.
О помилуй, Господи, бо я є несильний,
Ти доглянь, прийди з небес, щоб простивсь, став вільний.
Пом’яну: мене створив сам немов болото,
Зможеш тож перетворить в попіл чи у злото.
А душа моя бажа мати тебе в ночі
До спасіння, бо шука Господа помічі.
Очі відверни мої, щоб не зрів марноти,
Тоді звільниш од усіх наговорів псоти”.
Ти у лінощах не будь, добре проживеш,
Заповітно все твори, славно все знайдеш.
Будь бадьорий до кінця ти життя свого,
Мзду приймеш правиці тож, довгість літ од того.
Як полюбитись таке силам твоїм, Боже,
То не буде язика, що з’явить це зможе.
А закінчиться душа, схоче йти до двору
Господа, водно і до янгольського хору,
В Араратські гори¹³⁹ ти вибігай натхненно,
Сарні, юним оленям насліди блаженно.
“Крила голуба подай, полечу й спочину,
Із тобою буду я, похилив вже спину.
Серцю будуть ці слова звичні моєму,

Як явлюся я лицю, Йсусе, так твоєму.
Що для мене в небесах? Хочу що від тебе?
На землі немає над тебе, дай, що треба.
В мандрах серце йде-блука і туди й сюди-бо,
Собі місця не знайде, щоб спочити лібонь.
Чи не бачиш, Йсусе, що солодко і чесно
Приліплятися к тобі мило і невлесно”.
Ти спасенний, харч собі у нужді зливай.
Душу слізоточно ти завше орошай.
Божі похваляй слова помислом ти вільним,
Добрі похваляй діла змноженням посильним.
Приліпися над усіх до одного Бога,
Грішних і обмовців знай брехні і налоги.
Денно-нічно ти оплач грішних усі злості,
Меч при божій яроті скрушить їхні кості.
“У безпечнім місці я сам один буваю
І читанням я Писань завше утішаюсь.
Пригортатися мені вельми добре к Богу
І надію віднайти в нім самім премногу.
Пошукаю, а душа вся його полюбить,
Як шука і не знайде,— в злобі стане, згубі”.
Бережімося сонмищ, з грішних зійдім путей,
Зможем віднайти Христа, голос його вчути.
ПРО ПОКАЯННЯ
Зогрішивши, що вчиню, словесного стада
Пастирю? Чому біжу від тебе до Ада?
Праведнику як простиш, то більше немає,
Грішному прости, воздать тобі дяку маю.
Хто це дасть? У пеклі хай пробуду я цілий,
З праведного гніву я звільнюся на ділі.
Схопить мене пекла сіль і болісті смерті,
Як не допоможеш ти, ураз можуть стерти.
Плачу на гріхи свої і славу відпалу,
Сльози хто очам подасть, моїм вустам в палу?
Впав у гріх, ще учиню? Спаси, чоловіка?
Занепалого постав Творцю вік-од-віка.
Відвертаєш ти чому лице своє, Христе,
І вважаєш – ворог я для тебе, Пречиста?
Від країв землі в кінець лежить усіх більних
Лікар, котрий цілить всіх прийшов у край дільний.
Ласість душу плотська людину звабляє
І як вудка рибу, так у миг підсікає.
Від рабів злих одверне владика тож око,
Праведно до них трима він серце, жорстоко.
Від неправедного Бог, від Каїна дару,
Відвертається, мов від смертоносних чарів.
О душе! Що зможу я тепер зголосити,
Як про вічнеє життя захочу судити.
Проклятий я чоловік, хто від смерті тіла
Мене збавить, з’явить хто перед Богом ціло?
Сам собі я ворог є, скорботний тож жити,
Цілий світ темниця є, ліпш у гріб втулитись.
Суть у злото, в срібло смак, у пристрасть вселив,
Моє серце у хресті, його захотів.

Обійде пекельний біль і смертнії сіті,
Упередь, щоб не тремтів умерти у світі.
Не зумів од смертного гріха увільнитись,
А коли б хотів спастись не хтів би простити?
Хай не втопить буря вод мене превелика,
Глибина не пожере у прірвах, Владико.
Не нарікбися відтак на милість багатим.
Терпеливості коли над грішним не мати.
Вседержитель наш пощо меча в устах має
І пресвітлії в руках зірки чом тримає?
Розумій, що грішним він несе кару словом,
Добротворних же своїх отинить покровом.
А душа моя в світах блукала премного
Та нічого не знайшла, окрім гріха злого.
Горе мені! Те моє пришестя вдалила,
Бо покинув небеса, земним обліпило.
У дочаснім доки нам відтак мудрувати,
Доки будемо земне всім серцем шукати?
Полубивши-бо земне, у вічне вкладаєм,
А що звабна ота суть, таки забуваєм.
В нетривалих ми речах буваєм горливі,
А в небесних вельми всі стаєм недбайливі.
Хай би зрозуміли тож і правду пізнали
І остатній собі час відтак поминали.
Досконало ти пізнай безум'я моє,
Боже, милосердя хай пробачить твоє.
На щоденний, Боже, труд поглянь і смирення,
У великій милості подавши прощення.
Ворогом у час той Бог назве чоловіка,
Як покине його хтось для цього-от віка.
Сліпим горе, що збулись сонячного світла,
В котрих око власне є в вусі горе літа.
Горе тим, хто відвернув свій зір з правоти,
Похітливої котрі хочуть доброти.
І гордині горе, і проклятому п'янству,
Любодіїв віддають святі бісів панству¹⁴⁰.
Ласогубу горе, що прагне багатіти,
В муки тяжкії його стануть волочити.
Наче сонце, добре хто живе, просвітиться,
А злотворний в вічну тьму відтак йде вселиться,
Горе грішникам, як їм готова є рака¹⁴¹,
Та однаково: помре, покине Бог також.
Милосердний Боже, мов мені, що простив,
Коли в плоті неміцній я не зізлостив.
Прости, Господи, мені, грішив я багато,
Припаду смиренно тож любов щоб воздати.
ПРО МИЛОСТИНЮ
Всяку мудрість перейде вбогим милостиня,
Бо за неї небо дасть Божа благостиня.
Ті нетліннії доми, що життя вчиняють
В безконечнее буття так приготовляють.
Перед тебе жебрак став вбогий,, відтак просить,
Спогадай же того ти, благодать хто зносить.
Подаяння таж подай жебраку, що вбогий

І сторицею візьмеш в щедрого ти Бога.
Коли просить жебрак хліб в тебе, надійшовши,
Хліб — Христос він наситить, із небес прийшовши
Милосердності ім'я є пристойне Богу,
Будеш Богом ти земним, милість давши вбогим.
Не забудь, Владико мій, що то чоловік,
Милостивий буде Бог, дасть тож довгий вік.
Жебраків-бідах люби, не з'являвши скудність,
З Богом поєднають по смерті твою худість.
Всі труди тоді твої Бог од тебе прийме,
Коли в руку жебрака подаси і візьме.
Бо як чаша принесе від води спасіння,
То знайде отой давач і благословіння.
Милосердя для усіх подавать потреба,
Бо на землю тим зведеш Сина — Бога з неба.
Чоловіче, милість май, все Бог перевисить,
Єдна милість в річ одну, к Богу перемістить.
Не сторожа вояків і не так армата¹⁴²,
А людськую милість ти справднім вважай братом.

ПРО ВЛАДУ

Влада — Божий намісник, Бог мирний і смирний,
Владарю, будь милостивий, уславлять всемірно.
Мов пастух для худоби є щонайчесніший.
Від овець будь мисленних, пастуше, славніший.
Не лише володарюй ти своїм повелінням,
Але всіх перевищуй предобрим правлінням.
Хвалений так пробудеш — небес вище хвалім
Твоє ймення істотно, мов ти херувим.
Коли є ти воладар. люби тож змирення,
В день остатній Христос дасть тобі прославляння,
В добродійностях дбай же тримать досконалість,
Як понизять, терпи і візьмеш добра сталість.
Добродійністю, княже, як будеш в прикрасі,
В добродійності люд твій утвердиться в часі.
Праведно тож будь-кого, належно судити,
А не криво в тім ділі зерцалом з'явити.
Не дивись в лице красне та юне людини,
Доглянь мудрість душевну в теперішній днині.
Є володарю сором, як правди не мати,
За срібляники, злото провинних пускати.
Володарство як хочеш ти довго тримати,
Милостиво з людьми тож зволяй учиняти.
Так від Бога в управі еством чоловік,
Не страхом, а любов'ю провадить хай вік.
Підначального норів — знести вгору духом,
Як увіриться зором, не тільки лиш слухом.
Не ліпись до поганих, лихих, непокірних,
Будь улюбленим, вчися, незлобним і мирним.
Антигона¹⁴³ спитали: “Жорстоко чом злився,
А постарів на царстві, солодкий зробився?”
“Мав спочатку потребу продовження царства,
Тепер честі і слави, любові, моцарства¹⁴⁴.
Сонце як це на тверді небесній сіяє,
Пастир хай життя добре отак виявляє.

Влада в царській любові хай в милості буде,
Тим розширення власне держава здобуде.
Є суд праведний княжий, його всі бояться,
А в неправді засудять, в день лютий зганьбляться,
Не кажи владцям бути блаженних сильніш.
Сильний буде в день судний судитися більш.
Доброславний суддя є, що стримує руку
Від дарів, як неправні, і мзди – знай науку.
З чистим серцем є ліпше лежать у болоті,
Ніж у совісті кривдній в постелі, що в злоті.
Над собою володар мечі бачить голі,
Також стріли і списи собі для проколів.
Не по волі його сон, пиття, також їжа,
Жебрака він бідніший – правдиве підніжжя.
Серце втримує вбогий у мужності, знаю,
На землі сидить, чашу на доблесть тримає.
Має спокій, живучи без жодного страху,
Сон солодкий приймає, не маючи даху.
А начальний більш жовчі, ніж меду, спиває.
Від скорбот, що численні, завжди він зітхає.
Хочу вам сповістити: “Ще влада є красна?”
Не інакше скажу, що неволя це ласна.
Перед ним-бо сторожа стоїть уся в зброї
І вояцтва палата оточена роєм.
Один князя спитав був: “Що за зло створив,
Аж такий полк військовий тебе оточив?”
“Кому є – мовив – воля на злотнім престолі,
Хліб сухий спокійніший при власній-бо волі.
Честь, пристанище, слава мої, відступіте.
Не пізнав вашу користь, до іншого йдіте!”
Пастирю неможливо малим догодити,
Хіба схоче у їхній сваволі ходити,
А оскільки всі норів взяли різнояко,
Володїть кожен хоче по власних познаках.
О начальний, люби всіх, хоча й ненавидиш,
Ненавидь цілковито, як любиш, не гидиш.
Не карай, не безчесьть, не зобиджуй нікого
На землі і на небі, візьмеш добро з того.
Душі сущій у плоті не можна прожити,
Бо вона є безсмертна, не може вколїти,
Серцевидець все знає, як, владце, живеш,
За ділами, що в тайні, відтак прослиवेश.
Мудрого чи ж можливо знайти чоловіка,
Догодив би хто людям сучасного віка?
Хоч керує всіма він, жахається всіх він
На високім престолі в біді нещасливий.
Ложа злотні спокою його позбавляють,
Сон вночі відбирають, думки скрізь ширяють
Його слава високо і честь піднімають
І найбільшю жалість, падіж присилають,
Коли хто розміркує честь влади старанно,
Терня вельми багато, пахот знайде знаних.
Богом дана начальність: коли хто тримає,
Хай любов, рівно милість і суд той вчиняє.

Коли цар у хворобу буває заходить,
Кожен тяжко в сенаті зітхання заводить.
А на дожі як хворий лежить самотою,
Всі князі тоді мають себе у спокою.
Сьогочасну кинь славу, гуди стережись,
Марнота – тимчасова веселість, скажи.
Не шукай влади, швидко і мимо проходить,
Хто знайшов, тому згубу конечну народить.
Та ж чужими багатства Христос називає,
На землі все покине, що бачити має.
Коли злото беремо, удавку хапаєм,
Срібло ж як полюбляєм, тим рани приймаєм.
Важконосний тягар ти шукаєш для себе,
Коли владу високу взять хочеш в потребу.
Злодії, що украли, – у хові та втечі,
Ти небесне збирай, бо ніщо земні речі.
Тимчасове багатства над всіми царює,
Відтак кожному мало у часі слугує.
Хтось премудрий казав був: “В гноїщі вінець,
Підійме його той, хто незвісний вкінець”.
Речей всяких бажає багато, зазнач,
Про своє хай турботу з’являє багач.
На землі добро годі безтрудно зібрати,
Про небесний подбай труд, бо грішно складати.
Неба хочеш, зневаж всі ти речі земнії,
Бо земним як утяживсь, не вийдеш в горнії.
Все замне – тлінне, знай ти, і вельми прокляте,
Добродійність єдина й честь може встояти.
Над багатства ти душу безгрішну тримай,
До небесних погібних речей не рівняй.
А хто добродіяння від влади приймає,
Добровільно сам волі своїй догоджає,
І кому добродійства начальний дає,
Самовільно невірний, віддавшись, стає.
Вам, Адама нащадки, належить труждатись,
Господь вічне вам царство готовий подати.
Коли часом і будуть понищені, кануть,
Та безсмертя вінцями вшановані стануть.

ПРО ДОБРОДІЙНОСТІ

Коли хочеш од друга щедроти прийняти,
Не припинюй сам другу добро подавати.
Не образь побратима ніколи свого,
Від врага-бо не будеш в образі твого.
Як скорбота напала від друга тобі,
Пам’ятай, вготував що Бог любим собі.
Той блаженний, в скорботі терпець хто з’являє;
Богом, людом проклятий, хто друга взлобляє.
Як оскаржений, є ти наслідник Христа
А оскорбник – від біса в шаленстві відтак.
Щоб гріхи оминуті не гудь свого друга,
Лиш промовчавши, збудеш загальну наругу.
Обміркуй повсякчасно, що ближньому чиниш,
Бо як викопав рова, то сам в ньому згинеш.
Веселися, прийнявши покірливість ти

І це звісно дозволить спасіння знайти.
Не винося, як добре, буває, сотвориш,
Марнославством діла лиш, що добрі, помориш.
Друзям ти добродійства навіч не з'являй
В поміч; щоб не спинитись, завжди Бога май.
Ліпше є нерозсудно і камінь впустити,
Ніж порожнім словечком із уст уразити.
Ми двовухі, одначе з одними вустами,
Чуєм всяке, язик же у нас за зубами.
Друг зубожів солодкий, в нужді пробуває,
Душу ж спраглюю словом приємно сповняє.
Похвали словом Бога і умислом власним,
Добрі справи примножуй завжди ти і вчасно.
Добродійників словом майстерним повчай
Божим ділом, що справжнє, його величай.
Не такі є корисні слова із повчання,
Як життя добротливе в постійнім триванні,
Чистоту май сердечну, тримай плоть без скверни,
Церкву так, себе Богу поставиш містерно.
Ну, а ти коли чуєш, читаєш про тее,
Потурбуйсь бути чистим, як квітка лілея.
Як бажаєш ти мати Христа за співжителя,
Пом'яни чистоти-бо найперше любителя.
Учиняй діла добрі, в скорботах подячний,
У печалі явися, мов рожа позначний.
У напастях і тузі завжди май терпіння,
В мучение – у спільне вберешся одиння.
Той блаженний, хто тісним шляхом в житті ходить,
Вінця слави дістане, себе в небо зводить.
Таж блаженний на ласість мирську не працює,
У саду такий райським солодкість відчує.
Непорочний блаженний, душею покірний,
Зна́йде житло, потік де небесний б'є мірний.
Лихі бесіди розум від Бога звертають
І звичаї тлять добрі, вкінець погубляють.
Вір тож оку своєму і не відхиляйся,
Язиком ти не плескай і не спотикайся,
Та бо зношений будеш. Отут промовчати
Корисніше було би, аніж промовляти.
Ти любов свою щиру до брата з'являй,
І правдешнюю словом і ділом сповняй.
Од всіх вузів любов є теж найдійовіша,
Не зрівнятися з нею, від смерті сильніша.
Милосердий пробудеш, як інших харчуєш,
Милосердний, хто й друга свого не негує.
*Начало спасіння одне є – смиріння,
Люби тож смиріння, приймеш і спасіння.*
Зненавиджуй по-правді хіть сласну тілесну,
Серце чисте і душу утримуй невлесно.
Найпотрібніше то ж бо, коли є, дай плоті,
Не багато хай прагне, хай буде у цноті.
Від лакот бережися, що хіть в тобі будить,
Не любов розпоширить, а заздрість прибуде.
Черевом як владася, владай язиком ти,

Не поспіє із риком диявол достоту.
При покарі від Бога вину відбувай,
У мовчанні прийми скорб, а радість ховай.
У мені ця покора буває на радість,
Бог воздасть тобі з того належно у слабість.
Пий вина небагато, бо мало вкріплює,
Більше плотську силу воно погубляє.
Серце – добре вино є, звеселює тіло.
Душу ж Божее слово посилить на діло.
Ночі світ зморочілі численні тримає,
Марнотою він повний, день в день притемняє.
Гей, любові, людино, такої тобі,
Коли що вибираєш над Бога собі!
ПРО СМЕРТЬ І ОСТАТНІЙ ДЕНЬ
Що ти є, в плоті душе? Ти доки пробудеш?
Чи свобода є гірше неволі, як судиш?
Про речей не початок міркуй, я кончину
І остатню день-нічно осмислюй годину.
У той чає слово Боже в мої вуха ввійде,
А душа моя з тіла із радістю вийде
Від усіх, коли небо осягне чесніше –
Бо душа людська, знаю, від всіх достойніша.
Як створилась на теє, утрима хай Бога,
У віках хай пробуде, завжди не убога.
З смертним тілом бажаєм відтак розлучитись,
Із Христом розіп'ятим у всі віки жити?
“Одержимий упадком, розрішень бажаю,
До Христа доєднатись завжди я жадаю”.
Є велика премудрість останній час знати,
Невідомий час смерті завжди поминати.
Вже дні скоро мої всі марнотні скінчаться,
Доглянь, дай благодаті мені, щоб ридать все.
Бо життя у болячках мене притомляє,
А не знаю кончини, то гірко й зітхає.
Привіт гіркий од смерті, людино, з тобою,
Яка перебуває в солодкім спокою.
Це жах несповідимий перед судом стати,
Та ж отвіту йому-бо нелегко віддати.
Сумно тож є чекати страшного нам суду,
Бо не взнати на ньому: де хто і де буде.
День Господній великий вже близиться скорий,
Гіркий голос Господній жорсткий, сильний в пору,
День той скорбний, день гніву, час, день є пребідний,
День зникання нікому не є ісповідний,
День тьми, мряки і мли день, і хмари, що темна,
День труби і день кличу на весь край всеземний.
Як гадає людино, що гріх буде тайний,
В день побачить останній не без страху, явний.
Не стоїть хай, о Боже, твій раб в твоїм суді,
Оправдатись не зможе людино в цім труді.
Розумію: солодка твоя є тягота,
Коли час пригадаю останній достоту.
Недалеко кончина, готовий в суд буду,
У пияцтві, огуді, в гріхах не пробуду.

Весь світ ночі-бо має і всім бува тьмою,
Буде збуджений врешті, заплаче трубою.
Два мучителі душу беруть в переміну.
Жалість з трепотом ходять повсюдно в одміну.
До Христа любов, друга добра сподобиться
І в усіх світлих діях відтак утвердиться.
Вся потреба означна є дбало триматись,
Будь же добронадійний, щоб неба дістатись.
Твоя, Боже, оселя мені вельми любя,
А земля уся красна принижено-згубна.
В грішну душу вселися, улюблений Христе,
Не зогиджуй ти мною сквернотним, пречистий.
Поможи мені в цьому, всещедрий мій Боже –
При нахіддях ніхто злих пошкодить не зможе.
Я на тебе, єдиний, надію складаю,
Припадаю до тебе, на поміч взиваю.
Душа грішна зітхає до тебе зболіло,
У житті щоби мати одне таке діло:
Для поправи ти кроки корисні веди
І премудрий, прости, як грішив був завжди.
Хай би сам ти, о Боже, шляхи мої справив,
Пускав, заповідав як, блудягу наставив.
Від зітхань і душа в нас завжди-бо зникає,
Як велика вірада до тебе схиляє.
У твоїй тіні, котру бажав, щоб сидів,
Заспокоєння любе аби взять зумів.
Хто мене всолодитись тобою вдостойть,
У слід пустить і жити вовіки настроїть?
А мені приліпитись до тебе, що ліпше?
Жить з тобою і вмерти – від злота цінніше.
В небесах усе буде, ніщо тут, мій Боже,
Усе попіл, лиш милість твоя допоможе.
Тож виводь мою душу зі смерті темниці,
Мене збав од мук, давши постать при правиці.
До лица коли Бога прийду і явлюся,
З усіма так святими навек поселюся.
Душа грішна моя там пробути бажає,
Від зітхань пресердечних, як віск, розтопляє.
Хто сподобить, щоб крила я мав голубині,
Щоб без страху злетіть до Єсафат-долини¹⁴⁵.
Твоя, Боже, оселя улюблена мною,
Більш земних красот, щедро чудова собою.
У тяжких життя болях моє знемагає,
Лікування прохає, до тебе зітхає.
Підійми, бо упав я, дай руку помічі,
Ізціли цілковито, сльози в день і в ночі.
Чоловік я проклятий! З гріха хто ж бо забавить
Тіло з смерті у праву дорогу поставить?

1. Йдеться про атрибути герба І. Мазепи: Місяць і Зоря оточували двораменний хрест.

2. У січні 1700 р. І. Мазепа був ушанований орденом св. Андрія, ставши другим після московського канцлера Головкина кавалером цієї відзнаки, з українців же дістав її перший.

3. Яків – біблійний персонаж, син Ісаковий. Вважалось, що Ісус Христос походив з його коліна. Зоря, за біблійною оповіддю, в час його народження світила в небі.

4. Лик – хор.
5. Ця ікона вважалася чудотворною.
6. Лев був головним компонентом герба Швеції.
7. Август (63 – 14 до н.е.) – римський імператор. Тут йдеться про забаги Московії до світового панування.
8. Такого в указаному місці нема, є близьке: Іван, XIV-10: “Чи не віруєш ти, що я в отці, а отець у мені”.
9. Такого в указаному місці Євангелія нема.
10. Зачало – розділ; на такі розділи поділено богослужбне Євангеліє та Апостол.
11. Роман та Давид – християнські імена князів Бориса та Гліба, забитих братом Святополком Окаянним.
12. Приточник – притчетворець.
13. Примітка на полі: “I До коринтян, гл. XIII [12]”.
14. Примітка на полі: “Псалом...” посилення замазане.
15. Примітка на полі: “Яків, IV”, треба I, 23 – 24.
16. Примітка на полі: “I Коринтян, IV” – треба IX-32.
17. Усеросійська країна: Велика, Мала та Біла Росія – так було записано в царському титулі.
18. Тобто Чернігівського колегіуму.
19. Тут у розумінні: малоросійську, так само і далі.
20. В оригіналі: “Атини”.
21. Перший двовірш написано словенською, другий польською мовами.
22. Йдеться про Київське та Чернігівське князівства.
23. Маються на увазі дари, що їх давав гетьман І. Мазепа східним православним патріярхам.
24. Соломон (бл. 976 – 935 до н.е.) – ізраїльсько-іудейський цар, син Давида, автор біблійної книги “Приповісті”.
25. Кимвал – дзвін.
26. Об’явлення, XXII, 8.
27. Йдеться про водяні знаки на тому папері.
28. Василиск – мітичний звір, напівзмія, що вбивала поглядом, описувався у середньовічних bestiariях.
29. Примітка на полі: «Псалтир, псалом VII», але тут йдеться не про василиска, а про нечестивих (14 – 17).
30. Йдеться про доносителів цареві на гетьмана І. Мазепу, Соломона, Забілу та ін.
31. Похвала І. Мазепі написана словенською мовою.
32. В оригіналі: Непра.
33. Камени – музи.
34. Цитня (Кітна) – острів, де жили музи китероніди, один із Кікладських островів.
35. Фосфор – світлоносець, ранішня зоря.
36. Таг – золотоносна ріка в Люзитанії (Іспанія); Калекут (галекути)– місцевість в Іспанії.
37. Сідонський – від фінікійського міста Сідона, що славилася пурпуром. Тирський – від фінікійського міста Тир.
38. Мінерва – римська богиня мудрості, покровителька мистецтв, науки, ремесла, війни.
39. Вірш в оригіналі польською мовою.
40. Паллада (Паллас) – грецька богиня мудрості.
41. Що є ім’я (лат.). Тут і далі переклад з латини Ольги Циганок.
42. Ім’я є частина мови (лат.).
43. Імена є божествами (лат.).
44. Ім’я (лат.).
45. Знак, знамення (лат.).
46. Імена часто підходять до своїх речей.
- Імена часто не підходять до своїх речей (лат.).*
47. Це не є творенням розуму (лат.).
48. Доказ, ім’я, але частина мови (лат.).
49. Визначні торкаються головою зірок (лат.). Це цитата з “Од” Горація: “Я доторкнусь гордою головою зірок” (Ног. Сarm. I, 1, 36).
50. В ксероксі із стародруку, яким користувалися перекладачі, одна сторінка непрочитальна.
51. Прямо усумниться (лат.).
52. Дієвідміни (лат.).
53. Наказовий спосіб (лат.).
54. Бажаний спосіб (лат.).
55. Умовний спосіб (лат.).
56. Теперішній час можливого способу (лат.).
57. Теперішній час допустового або дозвільного способу (лат.).
58. Неозначений спосіб (лат.).
59. Герундії. Твоє ім’я – герундив. Владу (лат.).

60. Несучи... дієприкметник (лат.).
61. Синтаксис може називатися Конструкція і Ряд. Упорядкування (лат.).
62. Атика – Греція.
63. Зв'язані слова часто вимагають сл^ова у множині (лат.).
64. Це зв'язані слова (лат.).
65. Интрата – прибуток.
66. Слова мої у множині (лат.).
67. Слово у однині (лат.).
68. Додаток II. Роду у множині і відмінку (?). Інколи інший іменник є в родовому відмінку (лат.).
69. Питання і відповідь у відмінку, як правило, узгоджуються (лат.).
70. Люцина – одне із імен Юнони як покровительки шлюбу.
71. Оцінювальні слова (лат.).
72. Третій ряд дійсних (лат.).
73. Деякі дійсні дієслова, крім західного, вимагають давальний (лат.).
74. Дійсних (лат.).
75. Крім знахідного (лат.).
76. Давання (лат.).
77. Повертання (лат.).
78. Доручення (лат.).
79. Обіцяння (лат.).
80. Вияснення (лат.).
81. Виставляння перед (лат.).
82. Про конструкцію фігур (лат.).
83. Енналага – це фігура, коли одна мовна фігура ставиться замість іншої, як “жити” замість “життя” (лат.).
84. Ексліпсис (затемнення) – це фігура, коли те, чого в промові не вистачає, слід шукати повністю зовні (лат.).
85. Зевгма – це фігура, коли те, що знаходиться в промові, береться з найближчого (лат.).
86. Сілпесом є, коли те, чого немає у промові, береться з найближчого. (лат.)
87. Однак змінивши рід або число, або відмінок, або щось із інших випадковостей. Вергілій. Енеїда: “Вас, о Калліопо, благаю, надихніть співом” (лат.).
88. Пролепсис – це коли якийсь вислів, який все з'являє, випереджає те, що розуміється в частинах позаду і не розкривається, як два царі розбудували Рим: Ромул – війною, Рем – миром (лат.).
89. Архаїзм – це конструкція, яку давнина дуже охоче використовувала: “Не знаю, що поганого сталося вдома, поки ми був відсутній” замість “поки ми були відсутні”.
90. Нелленізм – це конструкція, яка характерна для законів грецької розмовної мови, не латинської: “Волога приємна паросткам”. Вергілій. 4 еклога (лат.).
91. Весь вірш в оригіналі польською мовою, пересипаною латиною.
92. Та інше (лат.).
93. Кліо – муза історії.
94. Піраміс – піраміда.
95. Беллона – богиня війни.
96. Зобабіч володар (лат.), тобто обох боків Дніпра.
97. Марс – бог війни.
98. Не більше поза тим (лат.).
99. Слова Альцидові – Альцид – синонім Геракла, до нього у тодішній поезії уподібнювався І. Мазепа.
100. Безмір буває в славетній потузі (лат.).
101. Тебе, грубий каменю, тебе тверде на мрамурі письмо, тебе підносить від висоти ненастанно піраміда (лат.).
102. Цинтія (Кінтія) – синонім Артеміди, богині вічної юності та полювання.
103. Тетига (Тетія. Тетіс) – мати богів, усіх річок, богиня, яка дала життя, буквально – годувальниця.
104. Йдеться про Чернігівський Гелікон, тобто культурний осередок. Гелікон – гора в Греції, місце перебування муз.
105. Вірш в оригіналі польською мовою.
106. Святий Іван Предтеча, який охрестив Ісуса Христа, вважався патроном гетьмана І. Мазепи.
107. Цей і наступний вірш в оригіналі словенською мовою.
108. Єлизавета – мати Івана Предтечі.
109. Теодосій Углицький – (поч. 1630-их – 1696) – архієпископ чернігівський і новгород-сіверський з 1692 р., фактично ж став із 1693 р. після смерті Л. Барановича.
110. Тобто І. Максимович.

111. Йдеться про І. Мазепу.
112. Примітка на полі: Приповіді Соломонові, VI, [6]".
113. Примітка на полі: "Приповіді Соломона, VI, [8]".
114. Примітка на полі: "На Псалом 115".
115. Примітка на полі: "Від книги Перея. Псалом 8".
116. Маються на увазі часи, коли І. Максимович був проповідником у Києво-Печерській лаврі.
117. Передмову подано словенською мовою, так само і всі наступні твори.
118. За легендою, хрест із розп'яттям Ісуса Христа стояв на могилі Адама.
119. Перстний – від персть, тобто порох.
120. Алектра (Електра) – дочка Агамемнона, сестра Ореста, врятувала брата й допомогла здійснити помсту над убивцями батька.
121. Дерево Адама – див. прим. 118. Образ постав з того, що хрест бачився ніби живе дерево, основою якого було поховання Адама.
122. Така рима в оригіналі: людина – людина.
123. Симон Киринейський – тобто киринейнин. Його примусили нести хреста Ісуса Христа після мук над останнім (Матвій, XXVII, 33).
124. Вероніка – жінка, яка, за переказом, забрала плащаницю з відбитком лица Ісуса.
125. Твар – обличчя.
126. Голгота – гора біля Єрусалима, вона звалася ще Череповище (Матвій, XXVI, 33). Назва походить із арамейського: трупна голова, череп.
127. Саваот – у Старому Заповіті назва верховного бога.
128. Тут обіграно мотив, що в українській традиції мав назву "Збурення пекла" (була така драма): по смерті Ісус Христос спустивсь у пекло і вивів звідти до раю Адама й інших, які пекла не заслуговували – оповідання апокрифічне.
129. Давид – ізраїльсько-іудейський цар (к. XI ст. до н.е. – бл. 950), мається на увазі його битва з велетнем Голянтам.
130. Виноград – означник не лише виноградника, але й саду взагалі.
131. Йдеться про Яковову драбину, по якій, за Біблією, виходили в небо праведники.
132. Самсон – біблійний персонаж, володів незвичайною силою.
133. Тут подано натурфілософську позицію, за якою Бог присутній в усіх формах і видах життя.
134. Спасає тим, що творить жертву, яка й спасає всіх людей.
135. Також натурфілософська позиція: зерно, зігнвши, живить парість, яка приносить сторічний плід.
136. Вигадливий образ: хреста зроблено з дерева життя, яке росло в раю.
137. Ісуса Христа поховали не в землі, а в печері.
138. Йосип – біблійний персонаж, чоловік Діви Марії.
139. Араратські гори – гори в сучасній Туреччині, знамениті висотою. Вважалося, за легендою, що до них пристав корабель Ноя.
140. Бісів панство – держава бісів, пекло.
141. Рака – гриб.
142. Армата – артилерія.
143. Антігон – (419 – 239 до н.е.) – македонський цар, один із могутніх грецьких правителів античних часів.
144. Моцарство – могутність, самодержавство.
145. Єсафат-долина – тобто в небесне царство.